

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ

ΜΙΣΘΟΣ, ΤΙΜΗ, ΚΕΡΔΟΣ

Εκλαϊκευτική ομιλία του Μαρξ το 1865, στην έδρα του Γενικού Συμβουλίου της Διεθνούς Εργατικής Ένωσης για να απαντήσει στις λαθεμένες απόψεις του Τζων Ουέστον σχετικά με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει μια αύξηση των μισθών.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολίτες!

Πριν μπω στο θέμα, επιτρέψτε μου να κάνω μερικές προκαταρκτικές παρατηρήσεις.

Σήμερα στην ηπειρωτική Ευρώπη επικρατεί μια αληθινή επιδημία από απεργίες και μια γενική κραυγή για αύξηση μισθών. Το ζήτημα θα συζητηθεί στο συνέδριο μας. Σεις, σαν ηγέτες στη Διεθνή Ένωση, πρέπει να έχετε ξεκαθαρισμένες απόψεις πάνω στο σπουδαιότερο αυτό ζήτημα. Γι' αυτό θεώρησα, από μέρους μου, πως είναι καθήκον μου να ερευνήσω το ζήτημα ως το βάθος, και με κίνδυνο ακόμα να βάλω την υπομονή σας σε σκληρή δοκιμασία.

Μια άλλη προκαταρκτική παρατήρηση έχω να κάνω σχετικά με τον πολίτη Ουέστον. Δεν πρότεινε μονάχα σε σας μα και δημόσια υποστήριξε, για το συμφέρον όπως νομίζει της εργατικής τάξης, απόψεις που ξέρει πως δεν είναι καθόλου δημοφιλείς στην εργατική τάξη. Μια τέτοια εκδήλωση ηθικού θάρρους πρέπει όλοι να την εκτιμήσουμε πολύ. Έλπίζω πώς, παρ' όλο το ακαλλώπιστο ύφος της έκθεσης μου, θα βρει στο τέλος της πως συμφωνώ μ' αυτό, που μου φαίνεται να αποτελεί την καθαυτό ουσιαστική ιδέα, στο βάθος των θέσεών του, που, ωστόσο, με την τωρινή της μορφή δεν μπορώ παρά να

I. ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα λοιπόν με την αρχή του πολίτη Ουέστον για τη σταθερότητα των μισθών έπρεπε, οι εργάτες, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να συνενώνονται και να αγωνίζονται για αύξηση των μισθών.

Αν ο πολίτης Ουέστον αρνείται το συμπέρασμα αυτό τότε θα πρέπει να εγκαταλείψει και την προϋπόθεση απ' όπου απορρέει. Δεν πρέπει να λέει πως το ποσό των μισθών είναι σταθερή ποσότητα μα πώς, ενώ δεν μπορεί, ούτε και πρέπει να ανεβαίνει, μπορεί και πρέπει να κατεβαίνει κάθε φορά που αρέσει στο κεφάλαιο να το κατεβάζει.

Αν ο καπιταλιστής ευαρεστείται να σας ταΐζει πατάτες αντί κρέας και βρώμη αντί για σάρι, πρέπει να δεχθείτε τη θέλησή του σα νόμο της πολιτικής οικονομίας και να υποταχθείτε σ' αυτή. Αν, σε μια χώρα το επίπεδο των μισθών είναι ανώτερο απ' ό,τι, σε μια άλλη χώρα, στις Ηνωμένες Πολιτείες λ.χ. απ' ό,τι στην Αγγλία, πρέπει να εξηγήσετε τη διαφορά αυτή στο επίπεδο των μισθών με τη διαφορά ανάμεσα στη θέληση του Αμερικάνου καπιταλιστή και στη θέληση του Εγγλέζου καπιταλιστή, μια μέθοδος που, δίχως αμφιβολία, θα απλοποιούσε όχι μόνο τη μελέτη των οικονομικών φαινομένων μα και όλων των άλλων φαινομένων.

Μα και τότε ακόμα θα μπορούσαμε να ρωτήσουμε: γιατί η θέληση του Αμερικάνου καπιταλιστή διαφέρει από τη θέληση του Εγγλέζου καπιταλιστή; Και για να απαντήσετε στην ερώτηση αυτή πρέπει να βγείτε έξω από το βασίλειο της θέλησης. Ένας παπάς μπορεί να μου λέει πως άλλο πράγμα θέλει ο Θεός στη Γαλλία και άλλο στην Αγγλία. Και όταν του ζητήσω να μου εξηγήσει τη διπλή αυτή θέληση, θα είχε ίσως την αναισχυντία να μου απαντήσει πως ο Θεός θέλει να έχει άλλη θέληση στη Γαλλία και άλλη στην Αγγλία. Μα ο φίλος μας Ουέστον είναι σίγουρα ο τελευταίος άνθρωπος που θα έφερνε ένα επιχείρημα με τέτοια ολοκληρωτική άρνηση κάθε λογικής.

Η θέληση του καπιταλιστή είναι, βέβαια, να παίρνει όσο μπορεί περισσότερα. Εκείνο που έχουμε να κάνουμε εμείς δεν είναι να φλυαρούμε για τη θέληση του, μα να εξετάσουμε την εξουσία του, τα όρια της εξουσίας αυτής και το χαρακτήρα που έχουν τα όρια αυτά.

II. [ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΜΙΣΘΟΣ, ΚΕΡΔΟΣ]

Η διάλεξη που μας έκανε ο πολίτης Ουέστον θα μπορούσε να χωρέσει σε ένα καρυδότσουφλο.

Όλα τα επιχειρήματα του συνοψίζονται σε τούτο: Αν η εργατική τάξη αναγκάσει την τάξη των καπιταλιστών να πληρώνει με τη μορφή χρηματικού μισθού πέντε σελίνια αντί για τέσσερα, ο καπιταλιστής θα του δώσει πίσω, με τη μορφή εμπορεύματος, μια αξία τεσσάρων σελινιών αντί πέντε. Η εργατική τάξη θα έπρεπε να πληρώνει πέντε σελίνια αυτό που αγόραζε, πριν υψωθούν οι μισθοί, με τέσσερα σελίνια. Μα γιατί γίνεται αυτό; Γιατί ο καπιταλιστής δίνει σε αντάλλαγμα μιας αξίας πέντε σελινιών μόνο τέσσερα σελίνια; Επειδή το ποσό των μισθών είναι καθορισμένο. Μα γιατί είναι καθορισμένο σε εμπορεύματα που αξίζουν τέσσερα σελίνια; Γιατί όχι τρία ή δύο ή οποιοδήποτε άλλο ποσό; Αν τα όρια στο ποσό των μισθών καθορίζονται από κάποιο οικονομικό νόμο, που δεν εξαρτιέται ούτε από τη θέληση του καπιταλιστή, ούτε και από τη θέληση του εργαζόμενου ανθρώπου, το πρώτο πράγμα που έπρεπε να κάνει ο πολίτης Ουέστον θα ήταν να αναφέρει το νόμο αυτό και να τον αποδείξει. Θα έπρεπε ακόμα να αποδείξει, πως το ποσό των μισθών, που πληρώνεται πραγματικά κάθε δοσμένη στιγμή, αντιστοιχεί πάντοτε ίσα - ίσα με το αναγκαίο ποσό των μισθών και ποτέ δεν απομακρύνεται από αυτό.

Αν, από το άλλο μέρος, τα δοσμένα όρια στο ποσό των μισθών βασίζονται στην απλή θέληση του καπιταλιστή ή στα όρια της απληστίας του, θα ήταν αυθαίρετα όρια. Δεν θα υπήρχε τίποτα το

αναγκαίο σ' αυτά. Μπορεί να αλλάζουν με τη θέληση του καπιταλιστή και μπορεί, κατά συνέπεια, να αλλάζουν και ενάντια στη θέλησή του.

Ο πολίτης Ουέστον σας έδωσε και μια εικόνα στη θεωρία του λέγοντας σας πώς, όταν μια γαβάθα περιέχει μια ορισμένη ποσότητα σούπας για να φάει ένας ορισμένος αριθμός από άτομα, το μέγεθος των κουταλιών δεν θα μεγάλωνε το ποσό της σούπας. Πρέπει να μου επιτρέψει να του πω πως βρίσκω την εικόνα του μάλλον κουτή. Μου θυμίζει κάπως την παραβολή που χρησιμοποίησε ο Μενένιος Αγρίππας. Όταν οι Ρωμαίοι πληβείοι απεργήσανε ενάντια στους Ρωμαίους πατρικούς, ο πατρίκιος Αγρίππας τους είπε πως ή κοιλιά των πατρικών έτρεφε τα πληβειανά μέλη του πολιτικού σώματος. Ωστόσο, ο Αγρίππας δεν κατάφερε να δείξει με τι τρόπο τρέφει κανείς τα μέλη ενός ανθρώπου γεμίζοντας την κοιλιά άλλου.

Ο πολίτης Ουέστον ξέχασε πως ή γαβάθα απ' όπου τρώνε οι εργάτες είναι γεμισμένη με όλο το προϊόν της εθνικής εργασίας και πως το μόνο που τους εμποδίζει να πάρουν περισσότερα δεν είναι ούτε ή στενότητα της γαβάθας ούτε το λίγο περιεχόμενο της, μα μονάχα το μικρό μέγεθος των κουταλιών τους.

Με ποιο τέχνασμα καταφέρνει ο καπιταλιστής να δίνει πίσω τεσσάρων σελινιών αξία αντί για πέντε; Αυξάνοντας την τιμή του εμπορεύματος που πουλάει. Να εξαρτιέται, λοιπόν, η αύξηση ή γενικά ή μεταβολή των τιμών στα εμπορεύματα ή οι ίδιες οι τιμές των εμπορευμάτων από την απλή θέληση τού καπιταλιστή; Η μήπως, αντίθετα, χρειάζονται ορισμένα περιστατικά για να πραγματοποιηθεί η θέληση αυτή; Αν όχι, τα ανεβοκατεβάσματα, οι αδιάκοπες διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά γίνονται άλυτο αίνιγμα.

Αν υποθέσουμε πως δεν έγινε κανενός είδους μεταβολή, ούτε στην παραγωγική δύναμη της εργασίας, ούτε στο ποσό τού κεφαλαίου και της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε, ούτε στην αξία του χρήματος που μ' αυτό υπολογίζονται οι αξίες των προϊόντων, παρά μόνο στο επίπεδο των μισθών, με τι τρόπο θα μπορούσε η αύξηση αυτή των μισθών να επηρεάσει τις τιμές των εμπορευμάτων; Επηρεάζοντας μόνο την αναλογία ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά των εμπορευμάτων αυτών.

Είναι πολύ σωστό, πως η εργατική τάξη, στο σύνολο της, ξοδεύει, και είναι αναγκασμένη να ξοδεύει, το εισόδημά της σε μέσα συντήρησης μια γενική ύψωση στο επίπεδο των μισθών θα προκαλούσε, λοιπόν, αύξηση στη ζήτηση των μέσων συντήρησης και, κατά συνέπεια, στις τιμές τους στην αγορά.

Οι καπιταλιστές, που παράγουν τα μέσα αυτά συντήρησης, θα αποζημιώνονταν για τούς αυξημένους μισθούς από τις αυξημένες τιμές που θα είχαν στην αγορά τα εμπορεύματά τους. Τι θα γίνει, όμως, με τους άλλους καπιταλιστές, που δεν παράγουν μέσα συντήρησης; Και δεν πρέπει να φαντάζεστε πως είναι μια μικρή ομάδα. Όταν πάρετε υπ' όψη σας πως τα δύο τρίτα από το εθνικό προϊόν ξοδεύεται από το ένα πέμπτο του πληθυσμού ή από το ένα έβδομο μόνο τού πληθυσμού, όπως είπε τελευταία ένα μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων - θα καταλάβετε τι τεράστια αναλογία από το εθνικό προϊόν πρέπει να παράγεται με τη μορφή ειδών πολυτελείας ή να ανταλλάσσεται με είδη πολυτελείας και πόσο τεράστιο ποσό από αυτά τα ίδια τα μέσα συντήρησης πρέπει να σπαταλιέται σε λακέδες, άλογα, γάτους κ.τ.λ. μια σπατάλη που, όπως ξέρουμε από πείρα, περιορίζεται πάντοτε, όταν αυξάνονται οι τιμές στα μέσα συντήρησης.

Λοιπόν, ποια θα είναι η θέση των καπιταλιστών αυτών που δεν παράγουν μέσα συντήρησης; Δεν θα μπορούσαν να αποζημιωθούν, για την πτώση του ποσοστού κέρδους που θα οφειλόταν στη γενική αύξηση των μισθών αυξάνοντας τις τιμές των εμπορευμάτων τους, γιατί η ζήτηση στα εμπορεύματα αυτά δεν θα μεγάλωνε. Το εισόδημά τους θα έπεφτε και από το ελαττωμένο αυτό εισόδημα θα έπρεπε να πληρώνουν περισσότερα για να πάρουν το ίδιο ποσό από τα ακριβότερα

τώρα μέσα συντήρησης. Και αυτό δεν είναι όλο. Επειδή λιγόστεψε το εισόδημά τους, θα ξοδεύουν λιγότερα για είδη πολυτελείας και έτσι η αμοιβαία ζήτηση για τα αντίστοιχα εμπορεύματα τους θα ελαττωνόταν.

Η συνέπεια από την ελαττωμένη ζήτηση θα ήταν να πέσουν οι τιμές των εμπορευμάτων τους. Σ' αυτούς, λοιπόν, τους βιομηχανικούς κλάδους θα έπεφτε το ποσοστό του κέρδους, και όχι μόνο στην ίδια αναλογία με τη γενική ύψωση στο επίπεδο των μισθών, μα σε μια σύνθετη αναλογία από τη γενική ύψωση των μισθών, την αύξηση των τιμών στα μέσα συντήρησης και την πτώση των τιμών στα είδη πολυτελείας.

Ποια θα ήταν η συνέπεια από τη διαφορά αυτή στο ποσοστό του κέρδους για τα κεφάλαια που χρησιμοποιούνται στους διάφορους κλάδους της βιομηχανίας; Φυσικά, συνέπεια που ακολουθεί γενικά, όταν για οποιοδήποτε λόγο γίνεται διαφορετικό το μέσο ποσοστό κέρδους στις διάφορες σφαίρες της παραγωγής. Το κεφάλαιο και η εργασία θα μεταφέρονταν από τους κλάδους που κερδίζουν λιγότερα στους κλάδους που κερδίζουν περισσότερα και η κίνηση αυτή της μεταφοράς θα συνεχιζόταν ως τη στιγμή που η προσφορά στο ένα τμήμα της βιομηχανίας θα ανέβαινε ανάλογα με την αυξημένη ζήτηση και θα έπεφτε στα άλλα τμήματα της βιομηχανίας σύμφωνα με την ελαττωμένη ζήτηση.

Μόλις πραγματοποιούνταν η αλλαγή αυτή θα εξισωνόταν πάλι στους διάφορους κλάδους το γενικό ποσοστό του κέρδους. Μια που όλη η διαταραχή προήλθε αρχικά από μία απλή μεταβολή στην αναλογία ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά σε διάφορα εμπορεύματα, μόλις σταματούσε η αιτία θα σταματούσε και το αποτέλεσμα και οι τιμές θα ξαναγύριζαν στο προηγούμενο επίπεδο τους και την παλιά ισορροπία. Αντί να περιοριστεί σε μερικούς κλάδους μόνο της βιομηχανίας η πτώση του ποσοστού του κέρδους, που προέρχεται από την αύξηση των μισθών, θα γίνονταν γενική.

Σύμφωνα με την υπόθεσή μας, δεν θα γίνονταν καμιά μεταβολή, ούτε στις παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας ούτε στο συνολικό ποσό της παραγωγής μα θα άλλαζε μορφή ο δοσμένος αυτός όγκος της παραγωγής. Ένα μεγαλύτερο μέρος από το προϊόν θα βρίσκονταν με τη μορφή μέσων συντήρησης, ένα μικρότερο μέρος με τη μορφή ειδών πολυτελείας, ή, που είναι το ίδιο, ένα μικρότερο μέρος θα ανταλλάσσονταν με ξένα είδη πολυτελείας και θα καταναλώνονταν με την αρχική του μορφή, ή που πάλι κάνει το ίδιο, ένα μεγαλύτερο μέρος από το εθνικό προϊόν θα ανταλλάσσονταν με ξένα μέσα συντήρησης αντί με είδη πολυτελείας. Η γενική ύψωση στο επίπεδο των μισθών θα είχε, κατά συνέπεια, μοναδικό αποτέλεσμα, ύστερα από μια παροδική διαταραχή των τιμών στην αγορά, μόνο μια γενική πτώση του ποσοστού κέρδους, χωρίς καμιά μόνιμη αλλαγή στις τιμές των εμπορευμάτων.

Αν μου πουν, πως στο παραπάνω επιχείρημα παραδέχομαι, πως ολόκληρη η αύξηση του μισθού ξοδεύεται σε μέσα συντήρησης, θα απαντήσω πως έκανα την πιο ευνοϊκή υπόθεση για τις απόψεις του πολίτη Ουέστον. Αν ή αύξηση του μισθού ξοδεύονταν σε είδη που δεν έμπαιναν πριν στην κατανάλωση του εργάτη, δεν θα χρειαζόταν να αποδειχθεί πως αυξήθηκε πραγματικά η αγοραστική τους δύναμη. Επειδή, ωστόσο, η αύξηση αυτή στην αγοραστική τους δύναμη προέρχεται μόνο από αύξηση στο μισθό, πρέπει να ανταποκρίνεται ίσα-ίσα στην ελάττωση της αγοραστικής δύναμης των καπιταλιστών. Η συνολική ζήτηση εμπορευμάτων, κατά συνέπεια, δεν θα μεγάλωνε, θα άλλαζαν μόνο τα συστατικά μέρη της ζήτησης αυτής. Η αυξανόμενη ζήτηση από το ένα μέρος θα ισοφαρίζονταν από την ελαττωμένη ζήτηση στο άλλο μέρος. Έτσι, μια και η συνολική ζήτηση θα παρέμενε στάσιμη, καμιά αλλαγή δεν θα μπορούσε να γίνει στις τιμές των εμπορευμάτων στην αγορά.

Φτάνουμε λοιπόν στο δίλημμα: ή η αύξηση του μισθού ξοδεύεται εξίσου σε όλα τα είδη κατανάλωσης - και τότε η επέκταση της ζήτησης από μέρους της εργατικής τάξης πρέπει να ισοφαρίζεται από τον περιορισμό της ζήτησης από μέρους της καπιταλιστικής τάξης - ή η αύξηση του μισθού ξοδεύεται σε μερικά μόνο είδη, που οι τιμές τους ανεβαίνουν προσωρινά στην αγορά.

Τότε η αύξηση του ποσοστού του κέρδους που θα ακολουθήσει σε μια σειρά από βιομηχανικούς κλάδους και η πτώση του ποσοστού του κέρδους που θα ακολουθήσει σε μια σειρά από άλλους, θα προκαλέσουν μια μεταβολή στην κατανομή του κεφαλαίου και της εργασίας, που θα συνεχιστεί ως τη στιγμή που η προσφορά θα ανέβει ανάλογα με την αυξημένη ζήτηση στο ένα τμήμα της βιομηχανίας και θα πέσει ανάλογα με την ελαττωμένη ζήτηση στα άλλα τμήματα της βιομηχανία. Με τη μια υπόθεση δεν θα έχουμε καμιά αλλαγή στις τιμές των εμπορευμάτων. Με την άλλη υπόθεση σε ανταλλακτικές αξίες των εμπορευμάτων θα ξαναγυρίσουν στο προηγούμενο επίπεδα, ύστερα από μερικές ταλαντεύσεις των τιμών στην αγορά. Και με τις δυο υποθέσεις η γενική άνοδος στο επίπεδο των μισθών δεν θα καταλήξει τελικά σε τίποτα άλλο, παρά σε μια γενική πτώση στο ποσοστό του κέρδους.

Για να ερεθίσει τη δύναμη της φαντασίας σας, ο πολίτης Ουέστον, σας παρακάλεσε να σκεφτείτε τις δυσκολίες που θα δημιουργούσε μια γενική αύξηση στους αγροτικούς μισθούς, στην Αγγλία, από εννέα σε δεκαοχτώ σελίνια. Σκεφτείτε, αναφώνησε, την τεράστια αύξηση ζήτησης στα μέσα συντήρησης και την τρομερή άνοδο στις τιμές τους που θα ακολουθήσει. Τώρα, όλοι σας ξέρετε, πως ο μέσος μισθός στους Αμερικανούς εργάτες γης είναι πάνω από το διπλάσιο του μισθού των Άγγλων, παρ' όλο που οι τιμές των αγροτικών προϊόντων στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι πιο χαμηλές απ' ό,τι στο Ενωμένο Βασίλειο, παρ' όλο που στις Ηνωμένες Πολιτείες η γενική σχέση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία είναι η ίδια όπως και στην Αγγλία και παρ' όλο που το χρονιακό συνολικό ποσό της παραγωγής στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι πολύ μικρότερο απ' ό,τι στην Αγγλία. Γιατί, τότε, ο φίλος μας κρούει τον κώδωνα του κινδύνου; Απλούστατα, για να παραμερίσει το πραγματικό ζήτημα από μπροστά σας. Μια ξαφνική άνοδος των μισθών από εννέα σε δεκαοχτώ σελίνια θα ήταν μια ξαφνική αύξηση κατά 100%. Τώρα, δεν συζητούμε, βέβαια, το ζήτημα αν το γενικό επίπεδο των μισθών στην Αγγλία θα ήταν δυνατό να αυξηθεί ξαφνικά κατά 100%. Δεν μας ενδιαφέρει καθόλου το μέγεθος της αύξησης, που σε κάθε περίπτωση πρακτικά θα πρέπει να εξαρτιέται και να προσαρμόζεται στις δοσμένες συνθήκες. Εμείς έχουμε να εξετάσουμε μόνο τα αποτελέσματα που θα έχει μία γενική ύψωση στο επίπεδο των μισθών, έστω και αν αυτή έφθανε μόνο το 1%.

Αφήνοντας στην πάντα τη φανταστική αύξηση 100% του φίλου Ουέστον, θέλω να στρέψω την προσοχή σας στην πραγματική αύξηση των, μισθών που έγινε στη Μεγάλη Βρετανία από το 1849 ως το 1859.

Σε όλους είναι γνωστός ο νόμος για το δεκάωρο, ή καλύτερα ο νόμος για τις δεκάμιση ώρες, που ισχύει από το 1848. Ο νόμος αυτός ήταν μια από τις μεγαλύτερες οικονομικές μεταβολές που σταθήκαμε μάρτυρες.

Ήταν μια ξαφνική και υποχρεωτική αύξηση των μισθών όχι σε μερικούς τοπικούς κλάδους, μα στους βασικούς βιομηχανικούς κλάδους, που χάρη σ' αυτούς η Αγγλία κυριαρχεί στις αγορές του κόσμου. Ήταν μια αύξηση μισθών μέσα σε ασυνήθιστα δυσμενείς συνθήκες. Ο δόκτορας Γιούρ (Dr. Ure), ο καθηγητής Σένιορ (Prof. Senior) και οι άλλοι επίσημοι οικονομικοί εκπρόσωποι της αστικής τάξης απόδειχναν και, μπορώ να πω, με πολύ πιο γερά επιχειρήματα απ' ό,τι ο φίλος μας Ουέστον, πως ο νόμος αυτός θα σήμαινε τη νεκρική καμπάνα για την αγγλική βιομηχανία. Απόδειχναν, πώς αυτή δεν ήταν μια συνηθισμένη αύξηση στους μισθούς μα μια αύξηση που την προκάλεσε και τη στήριξε η ελάττωση του όγκου της χρησιμοποιούμενης εργασίας.

Ισχυρίζονταν πως η δωδέκατη ώρα, που θέλανε να αφαιρέσουν από τον καπιταλιστή, ήταν ίσα - ίσα η μοναδική ώρα που έβγαζε το κέρδος του. Φοβέριζαν πως θα μειωθεί η συσσώρευση, πως θα υψωθούν οι τιμές, πως θα χαθούν οι αγορές, πώς θα περιορισθεί η παραγωγή με ακόλουθο αντίκτυπο στους μισθούς και την τρομερή καταστροφή. Πραγματικά, διακήρυτταν πως οι νόμοι του Μαξιμιλιανού Ροβεσπιέρου για το ανώτατο όριο ήταν τιποτένια υπόθεση σε σύγκριση με το νόμο αυτό, και είχαν δίκιο από μια ορισμένη άποψη. Ωραία!

Ποιο ήταν το αποτέλεσμα; Αυξήθηκε ο χρηματικός μισθός στους εργοστασιακούς εργάτες παρ' όλο τον περιορισμό της εργάσιμης ημέρας, αυξήθηκε πολύ ο αριθμός των εργοστασιακών εργατών που είχαν απασχόληση, έπεφταν αδιάκοπα οι τιμές των προϊόντων τους, αναπτύσσονταν θαυμάσια οι παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας τους, καθώς και η ανήκουστη προοδευτική επέκταση των αγορών για τα εμπορεύματα τους.

Στο Μάντσεστερ, το 1861, στη συνεδρίαση της εταιρίας για την προώθηση της επιστήμης, εγώ ο ίδιος άκουσα τον κύριο Νιούμαν (Newman) να ομολογεί πώς ο δόκτορας Γιουρ (Dr. Ure), ο Σένιορ (Senior) και όλοι οι άλλοι επίσημοι εισηγητές της Πολιτικής Οικονομίας είχαν γελαστεί, ενώ το ένστικτο του λαού είχε δίκιο. Αναφέρω τον κ. Νιούμαν (N. Newman), όχι τον καθηγητή Φρανς Νιούμαν γιατί κατέχει έξοχη θέση στην οικονομική επιστήμη σαν συνεργάτης και έκδοτης της «Ιστορίας των τιμών» του κ. Θόμας Τουκ (Thomas Tooke), αυτού του θαυμάσιου έργου, που παρακολουθεί την ιστορία των τιμών από το 1793 ως το 1856. Αν ήταν σωστή ή έμμονη (fixed) ιδέα του φίλου μας Ουέστον για σταθερό (fixed) ποσό των μισθών, για σταθερό (fixed) ποσό παραγωγής, για σταθερή (fixed) και μόνιμη θέληση των καπιταλιστών, καθώς και όλες οι άλλες σταθερότητές του (fixedness) και μονιμότητές του, τότε θα ήταν σωστές και οι θλιβερές προβλέψεις του καθηγητή Σένιορ (Senior) και θα είχε άδικο ο Ρόμπερτ Όουεν (Robert Owen), που από το 1816 κι' όλας είχε διακηρύξει, πως ένας γενικός περιορισμός της εργάσιμης ημέρας θα ήταν το πρώτο προπαρασκευαστικό βήμα για τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης και πού, παρά τη γενική προκατάληψη, τον εφάρμοσε στο δικό του βαμβαουργικό εργοστάσιο στο Νιου Λανάρκ.

Στη διάρκεια της ίδιας περιόδου που εφαρμόστηκε ο νόμος για το δεκάωρο και ακολούθησε η ύψωση των μισθών, πραγματοποιήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία, για λόγους που δεν είναι εδώ ο τόπος να τούς απαριθμήσω, μια γενική αύξηση στο επίπεδο των αγροτικών μισθών.

Αν και δεν μου χρειάζεται, για τον άμεσο σκοπό μου, ωστόσο, για να μη γίνει καμιά παρανόηση, θα κάνω μερικές προκαταρκτικές παρατηρήσεις.

Αν ένας άνθρωπος έπαιρνε δυο σελίνια βδομαδιατικό μισθό και αν ο μισθός του ανέβαινε στα τέσσερα σελίνια, το επίπεδο του μισθού του θα ανέβαινε κατά 100%. Αυτό, αν το εκφράσουμε σαν ποσοστό του μισθού, φαίνεται πολύ θαυμάσιο πράγμα, παρ' όλο που το πραγματικό ποσό του μισθού, τα τέσσερα σελίνια τη βδομάδα, θα εξακολουθούσε να είναι άθλια μικρό, ένας μισθός πείνας. Δεν πρέπει λοιπόν να παρασύρεστε από τα ηχηρά ποσοστά στο επίπεδο του μισθού. Πρέπει πάντοτε να ρωτάτε: Ποιο ήταν το αρχικό ποσό;

Ακόμα θα πρέπει να καταλάβετε πώς, αν δέκα άνθρωποι έπαιρναν από δύο σελίνια τη βδομάδα ο καθένας, πέντε άνθρωποι από πέντε σελίνια ο καθένας και πέντε άνθρωποι από ένδεκα σελίνια τη βδομάδα, οι είκοσι αυτοί άνθρωποι θα έπαιρναν όλοι μαζί 100 σελίνια ή πέντε λίρες τη βδομάδα. Αν τώρα γινόταν μια αύξηση, ας πούμε 20%, στο συνολικό ποσό του βδομαδιατικού μισθού τους, θα είχαμε μια αύξηση από πέντε σε έξι λίρες. Παίρνοντας το μέσο όρο, θα μπορούσαμε να πούμε πως το γενικό επίπεδο των μισθών ανέβηκε κατά 20% αν και στην πραγματικότητα ο μισθός δέκα ανθρώπων θα έμενε αμετάβλητος, στην πρώτη ομάδα των πέντε ανθρώπων θα ανέβαινε μονάχα από πέντε σε έξι σελίνια και στη δεύτερη ομάδα των πέντε ανθρώπων από 55 σε 70 σελίνια.

Στους μισούς από τούς ανθρώπους αυτούς δεν θα καλυτέρευε καθόλου η θέση τους, στο ένα τέταρτο θα είχε καλυτερέψει σε ασήμαντο βαθμό και μονάχα το ένα τέταρτο θα την καλυτέρευε πραγματικά. Ωστόσο, αν λογαριάσουμε το μέσο όρο, το συνολικό ποσό των μισθών στους είκοσι αυτούς ανθρώπους θα είχε αυξηθεί κατά 20% ,και όσον αφορά το συνολικό κεφάλαιο που τους απασχολεί, και τις τιμές των εμπορευμάτων που παράγουν, θα έμενε ολότελα το ίδιο σαν να είχαν όλοι το ίδιο μερίδιο στην κατά μέσο όρο αύξηση των μισθών. Σ την περίπτωση της αγροτικής εργασίας, που το επίπεδο των μισθών της διαφέρει πολύ στις διάφορες κομητείες της Αγγλίας και της Σκωτίας, η αύξηση τους επηρέασε πολύ ανισόμερα.

Τέλος, στη διάρκεια της περιόδου που γίνονταν η αύξηση αυτή στους μισθούς, δρούσαν και αντίθετες επιδράσεις, όπως λ.χ. οι καινούριοι φόροι, που ήταν συνέπεια του ρωσικού πολέμου, η επέκταση της κατεδάφισης των σπιτιών όπου κατοικούσαν οι αγροτικοί εργάτες κ.τ.λ.

Ύστερα από τον τόσο μεγάλο πρόλογο, προχωρώ τώρα στη διαπίστωση πως από το 1849 ως το 1859 αυξήθηκε το μέσο επίπεδο των αγροτικών μισθών στη Μεγάλη Βρετανία γύρω στα 90%. Θα μπορούσα να σας δώσω άφθονες λεπτομέρειες για να σας αποδείξω τον ισχυρισμό μου, μα για τον τωρινό σκοπό μας νομίζω πως είναι αρκετό να σας παραπέμψω στην ευσυνείδητη και κριτική διάλεξη που έκανε ο μακαρίτης Τζων Μόρτον (John Morton) το 1860 στην Εταιρία των Τεχνών του Λονδίνου (London Society of Arts) για τις δυνάμεις που χρησιμοποιούνται στη γεωργία. Ο Μόρτον παρουσίασε πίνακες από συναλλαγματικές και άλλα αυθεντικά έγγραφα, που τα είχε συγκεντρώσει από εκατό, πάνω - κάτω, καλλιεργητές, εγκαταστημένους σε δώδεκα σκωτικές και τριάντα πέντε αγγλικές κομητείες.

Σύμφωνα με τη γνώμη του φίλου μας Ουέστον και παράλληλα με την ταυτόχρονη αύξηση των μισθών στους εργοστασιακούς εργάτες, θα έπρεπε να είχαν ανεβεί πάρα πολύ οι τιμές στα αγροτικά προϊόντα από το 1849 ως το 1859. Μα ποια είναι η πραγματικότητα; Παρ' όλο το ρωσικό πόλεμο και τις διαδοχικές κακές σοδιές, η μέση τιμή του σταριού, που είναι το σπουδαιότερο γεωργικό προϊόν της Αγγλίας, έπεσε από 3 πάνω - κάτω λίρες το κουώρτερ, πού είχε τη δεκαετία 1838-1849, σε 2 λίρες και 10 σελίνια το κουώρτερ τη δεκαετία 1849-1859. Αυτή είναι μια πτώση της τιμής του σταριού πάνω από 16% πλάι σε μια αύξηση κατά 40% στους αγροτικούς μισθούς.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα, αν συγκρίνουμε το τέλος του με την αρχή του, το 1859 με το 1849, ο επίσημος αριθμός των απόρων ελαττώθηκε από 934.419 σε 860.470, δηλαδή, κατά 73.949 άτομα. Πολύ μικρή ελάττωση, το παραδέχομαι, και που χάθηκε ξανά τα κατοπινά χρόνια, μα ωστόσο είναι μια ελάττωση.

Μπορεί να μάς πουν πως, επειδή καταργήθηκε ο νόμος για τα σιτηρά , αυξήθηκε η εισαγωγή ξένων σιτηρών πάνω από το διπλάσιο στην περίοδο 1849-1859, σε σύγκριση με την περίοδο 1838-1848. Και τι μ' αυτό; Από την άποψη του πολίτη Ουέστον θα περίμενε κανένας πως αυτή ή ξαφνική, τεράστια και αδιάκοπα αυξανόμενη ζήτηση στις αγορές του εξωτερικού θα έπρεπε να ανεβάσει εκεί τις τιμές. των αγροτικών προϊόντων σε τρομερό ύψος, γιατί το αποτέλεσμα μιας αυξανόμενης ζήτησης είναι το ίδιο, είτε η ζήτηση αυτή προέρχεται από το εξωτερικό είτε από το εσωτερικό.

Ποια ήταν η πραγματικότητα; Αν εξαιρέσουμε μερικά χρόνια με κακή σοδιά, η καταστρεπτική πτώση στις τιμές των σιτηρών ήταν την περίοδο αυτή το μόνιμο θέμα για τις ψευτορήτορες στη Γαλλία, και οι Αμερικάνοι αναγκάζονται να κάψουν ξανά και ξανά τα περισσευούμενα προϊόντα τους, ενώ η Ρωσία, αν πρέπει να πιστέψουμε τον κύριο Ούρκχαρτ (Urquhart), υποδαύλιζε τον εμφύλιο πόλεμο στις Ηνωμένες Πολιτείες, γιατί χώλαιναν οι εξαγωγές της σε γεωργικά προϊόντα στις αγορές της Ευρώπης εξ αιτίας του συναγωνισμού των Γιάγκηδων.

Αν εναγάγουμε τον ισχυρισμό του πολίτη Ουέστον στην αφηρημένη του μορφή, θα καταλήξουμε σε τούτο: Κάθε αύξηση στη ζήτηση γίνεται πάντοτε με βάση ένα δοσμένο πόσο παραγωγής. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί ποτέ να αυξήσει την προσφορά στα είδη που ζητούνται, μα μόνο να αυξάνει τις χρηματικές τους τιμές. Και η πιο πρόχειρη τώρα παρατήρηση μας δείχνει πως μια αυξημένη ζήτηση θα αφήσει, σε μερικές περιπτώσεις ολότελα αμετάβλητες τις τιμές των εμπορευμάτων στην αγορά και, σε άλλες πάλι περιπτώσεις, θα προκαλέσει μια παροδική αύξηση των τιμών στην αγορά, που η συνέπειά της θα είναι η αυξημένη προσφορά και η πτώση των τιμών ως το αρχικό τους επίπεδο και σε πολλές περιπτώσεις και κάτω ακόμα από το αρχικό τους επίπεδο.

Είτε η αύξηση της ζήτησης προέρχεται από την αύξηση των μισθών, είτε από κάποια άλλη αιτία, δεν αλλάζει καθόλου τους όρους του προβλήματος. Από την άποψη του πολίτη Ουέστον είναι τόσο δύσκολο να εξηγήσουμε τα γενικά φαινόμενα, όσο και τα φαινόμενα που παρουσιάζονται στις έκτακτες συνθήκες μιας αύξησης των μισθών. Το επιχείρημα του δεν είχε, κατά συνέπεια, καμιά ιδιαίτερη σχέση με το θέμα που πραγματευόμαστε. Έδειχνε μόνο την αμηχανία του μπροστά στους νόμους, που σύμφωνα μ' αυτούς η αύξηση της ζήτησης, αντί να υψώσει τελικά τις τιμές στην αγορά, προκαλεί την αύξηση της προσφοράς.

III. [ΜΙΣΘΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ]

Τη δεύτερη μέρα της συζήτησης, ο φίλος μας Ουέστον έντυσε τούς παλιούς του ισχυρισμούς με καινούρια σχήματα.

Είπε: «Υστερα από μια γενική αύξηση στους χρηματικούς μισθούς θα χρειασθούν περισσότερα νομισματικά μέσα για να πληρωθούν οι ίδιοι μισθοί. Και μια που τα νομισματικά μέσα είναι σταθερά, με τι τρόπο θα μπορέσετε να πληρώσετε τους αυξημένους χρηματικούς μισθούς, με το σταθερό αυτό ποσό από νομισματικά μέσα;». Την πρώτη φορά η δυσκολία προερχόταν από το σταθερό ποσό των εμπορευμάτων που αντιστοιχούν στον εργάτη, παρ' όλη την αύξηση στο χρηματικό μισθό. Τώρα η δυσκολία προέρχεται από τον αυξημένο χρηματικό μισθό, παρ' όλο το σταθερό ποσό των εμπορευμάτων. Φυσικά, αν απορρίψετε το αρχικό του δόγμα, θα εξαφανισθούν και οι δυσκολίες που το ακολουθούν.

Ωστόσο, θα αποδείξω πως το ζήτημα αυτό της νομισματικής κυκλοφορίας δεν έχει καμιά σχέση με το θέμα που εξετάζουμε.

Στη χώρα σας, ο μηχανισμός των πληρωμών είναι πιο τελειοποιημένος από οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ευρώπης. Χάρη στην έκταση και τη συγκέντρωση του τραπεζικού συστήματος χρειάζονται πολύ λίγα νομισματικά μέσα για να κυκλοφορήσει το ίδιο ποσό από αξίες και για να διεκπεραιωθεί ο ίδιος ή και μεγαλύτερος ακόμα αριθμός από υποθέσεις. Όσον αφορά τους μισθούς, ο Άγγλος εργοστασιακός εργάτης ξοδεύει το μισθό του κάθε βδομάδα στον μαπακάλη, που τον στέλνει κάθε βδομάδα στον τραπεζίτη, που τον ξαναστέλνει κάθε βδομάδα στον εργοστασιάρχη, για να τον πληρώσει ξανά στους εργάτες του και έτσι ολοένα.

Με το μηχανισμό αυτό ο χρονιάτικος μισθός ενός εργάτη, ας πούμε 52 λίρες, μπορεί να πληρώνεται με μια μόνο λίρα, που κάνει κάθε βδομάδα τον ίδιο κύκλο. Μα και στην Αγγλία ακόμα ο μηχανισμός αυτός δεν είναι τόσο τέλειος όσο στην Σκοτία, ούτε είναι σ' όλα τα μέρη το ίδιο τελειοποιημένος και γι' αυτό βρίσκουμε λ.χ., πως σε μερικές αγροτικές περιοχές χρειάζονται, σε σύγκριση με τις βιομηχανικές περιοχές, πολύ περισσότερα νομισματικά μέσα για να κυκλοφορήσει ένα πολύ μικρότερο ποσό από αξίες.

Αν περάσετε τη Μάγχη, θα βρείτε πως οι χρηματικοί μισθοί είναι πολύ πιο χαμηλοί απ' ό τι στην Αγγλία, και όμως στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Ελβετία και στη Γαλλία, η κυκλοφορία τους γίνεται με πολύ μεγαλύτερο ποσό από νομισματικά μέσα.

Η ίδια λίρα δεν ξαναπιάνεται τόσο γρήγορα από τα χέρια του τραπεζίτη ούτε ξαναγυρίζει τόσο γρήγορα στο βιομήχανο καπιταλιστή και, κατά συνέπεια, αντί για μια λίρα, που κυκλοφορεί τις 52 λίρες το χρόνο, χρειάζονται τρεις ίσως λίρες για να κυκλοφορήσουν ένα χρονιάτικο μισθό από 25 λίρες. Έτσι, αν συγκρίνετε τις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης με την Αγγλία, θα δείτε αμέσως πως χαμηλοί χρηματικοί μισθοί μπορεί να χρειάζονται περισσότερα νομισματικά μέσα για να κυκλοφορήσουν απ' ό τι υψηλοί χρηματικοί μισθοί και πως αυτό στην πραγματικότητα είναι τεχνικό ζήτημα, ολότελα ξένο από το θέμα μας.

Σύμφωνα με τους καλύτερους υπολογισμούς, που μου είναι γνωστό, το χρονιάτικο εισόδημα της εργατικής τάξης σε τούτη τη χώρα μπορεί να εκτιμηθεί σε 250.000.000 λίρες. Το τεράστιο αυτό ποσό κυκλοφορεί με 3.000.000 πάνω-κάτω λίρες. Ας υποθέσουμε πως οι μισθοί αυξάνονται κατά 50%. Τότε, αντί 3.000.000 λίρες σε νομισματικά μέσα θα χρειασθούν 4.500.000 λίρες.

Επειδή όμως ένα πολύ σημαντικό μέρος από τα καθημερινά έξοδα του εργάτη γίνονται με ασημένια και χάλκινα κέρματα, δηλαδή με απλά σύμβολα, που η σχετική τους αξία με το χρυσό έχει καθοριστεί αυθαίρετα με νόμο, όπως και η αξία των χαρτονομισμάτων με αναγκαστική κυκλοφορία, μια αύξηση κατά 50% στο χρηματικό μισθό θα απαιτούσε, στη χειρότερη περίπτωση, μια πρόσθετη κυκλοφορία από ένα, ας πούμε, εκατομμύριο λίρες.

Ένα εκατομμύριο που κοιμάται τώρα με τη μορφή ράβδων ή νομισμάτων στα υπόγεια της Τράπεζας της Αγγλίας, ή στις διάφορες ιδιωτικές τράπεζες, θα κυκλοφορούσε. Μα και αυτά ακόμα τα ασήμαντα έξοδα από την πρόσθετη νομισματοκοπή και την πρόσθετη φθορά, που θα προερχόταν απ' αυτό το εκατομμύριο, θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν και πραγματικά θα εξοικονομηθούν, αν παρουσιάζονταν καμιά προστριβή από την έλλειψη των πρόσθετων κυκλοφοριακών μέσων.

Όλοι σας ξέρετε πως τα νομισματικά μέσα κυκλοφορίας σε τούτη τη χώρα χωρίζονται σε δυο μεγάλες κατηγορίες. Ένα είδος, που τροφοδοτείται από διάφορων ειδών τραπεζογραμμάτια, χρησιμοποιείται σε συναλλαγές ανάμεσα σε επιχειρηματίες καθώς και στις μεγαλύτερες πληρωμές από καταναλωτές σε επιχειρηματίες, ενώ στο λιανικό εμπόριο κυκλοφορεί άλλο είδος νομισμάτων, το μεταλλικό νόμισμα.

Παρ' όλο που τα δυο αυτά είδη νομισμάτων είναι διαφορετικά μεταξύ τους, το ένα μπορεί ν' αντικαταστήσει το άλλο. Έτσι, το χρυσό νόμισμα κυκλοφορεί σε μεγάλη έκταση, ακόμα και στις μεγαλύτερες πληρωμές, παντού όπου η διαφορά με το στρογγυλό ποσό είναι κάτω από τις 5 λίρες. Αν εκδίδονταν αύριο τραπεζογραμμάτια 4 λιρών, 3 λιρών ή και 2 λιρών, τα χρυσά νομίσματα, που γεμίζουν τους αγωγούς αυτούς της κυκλοφορίας, θα αποσύρονταν αμέσως από αυτούς και θα περνούσαν σε κείνους τούς αγωγούς που τα χρειάζονταν, επειδή αυξήθηκαν οι χρηματικοί μισθοί.

Έτσι, το πρόσθετο εκατομμύριο, που θα χρειαζόταν για να αυξηθούν κατά 50% οι μισθοί, θα βρισκόταν χωρίς να προστεθεί ούτε μια λίρα. Το ίδιο αποτέλεσμα θα είχαμε, χωρίς ένα. πρόσθετο τραπεζογραμμάτιο, με μια πρόσθετη κυκλοφορία συναλλαγματικών, όπως γίνονταν στο Λανκάστρ για πολύ σημαντικό χρονικό διάστημα.

Αν μια γενική ύψωση, λ.χ. 100%, στο επίπεδο των μισθών, σύμφωνα με την υπόθεση του πολίτη Ουέστον για τους αγροτικούς μισθούς, προκαλούσε μια μεγάλη άνοδο στις τιμές των μέσων συντήρησης, και, σύμφωνα με τις απόψεις του, απαιτούσε ένα πρόσθετο ποσό από νομισματικά

μέσα κυκλοφορίας, που δεν θα ήταν δυνατό να βρεθούν, μια γενική πτώση των μισθών θα πρέπει να προκαλέσει το ίδιο αποτέλεσμα, στην ίδια κλίμακα, σε αντίθετη κατεύθυνση. Πολύ καλά! Όλοι σας ξέρετε πως οι χρονιές 1858-1860 ήταν οι πιο ευτυχισμένες χρονιές για τη βιομηχανία τού βαμβακιού και πως ιδιαίτερα το 1860 ήταν ασυναγώνιστο από την άποψη αυτή στα χρονικά τού εμπορίου, ενώ την ίδια περίοδο και όλοι οι άλλοι κλάδοι της βιομηχανίας ακμάζανε πάρα πολύ.

Οι μισθοί των εργατών στη βαμβακουργία, καθώς και όλων των άλλων εργατών, που συνδέονταν με το δικό τους κλάδο, βρίσκονταν το 1860 ψηλότερα από κάθε προηγούμενη φορά. Ξέσπασε η αμερικανική κρίση κι όλοι αυτοί οι μισθοί έπεσαν ξαφνικά γύρω στο ένα τέταρτο απ' όσο ήταν πριν. Αυτό θα σήμαινε, από αντίθετη κατεύθυνση, μια ύψωση κατά 300%. Όταν οι μισθοί ανεβαίνουν από πέντε σε είκοσι, λέμε πως υψώθηκαν κατά 300%. Όταν πέφτουν από είκοσι σε πέντε, λέμε πως έπεσαν κατά 75%, μα το ποσό της ύψωσης τη μια φορά και το ποσό της πτώσης την άλλη είναι το ίδιο, δηλαδή δεκαπέντε σελίνια. Ήταν, λοιπόν, μια ξαφνική και δίχως προηγούμενο αλλαγή στο επίπεδο των μισθών, που ταυτόχρονα αγκάλιαζε μεγάλο αριθμό από εργάτες, που, αν τους λογαριάσουμε όλους, όχι μόνο αυτούς που εξαρτιόντουσαν άμεσα από τη βαμβακουργία, μα και αυτούς που εξαρτιόντουσαν έμμεσα, ξεπερνούσε κατά το μισό τον αριθμό των αγροτικών εργατών.

Μήπως έπεσε η τιμή του σταριού; Ανέβηκε από τα 47 σελίνια και 8 πέννες, που ήταν ή μέση χρονιάτικη τιμή του τα τρία χρόνια 1858- 1860, στα 55 σελίνια και 10 πέννες, που ήταν ή μέση χρονιάτικη τιμή στη διάρκεια της τριετίας 1861-1863. Και όσο για το ποσό των νομισματικών μέσων κυκλοφορίας, το νομισματοκοπείο έκοψε το 1861, 8.673.232 λίρες αντί 3.378.102 λίρες που έκοψε το 1860. Δηλαδή, το 1861 κόπηκαν 5.295.130 λίρες περισσότερες απ' ότι το 1860. Είναι αλήθεια, πως το 1861 λιγόστεψε η κυκλοφορία στα τραπεζογραμμάτια κατά 1.319.000 λίρες πιο κάτω από το 1860. Ας αφαιρέσουμε το ποσό αυτό.

Πάλι έχουμε για το 1861, σε σύγκριση με τη χρονιά της ευημερίας, το 1860, ένα πλεόνασμα από νομισματικά μέσα κυκλοφορίας, που φτάνει τα 3.976.130 λίρες, δηλαδή 4.000.000 πάνω - κάτω λίρες. Ταυτόχρονα όμως ελαττώθηκε το απόθεμα χρυσού στην Τράπεζα της Αγγλίας, όχι στην ίδια ίσα-ίσα αναλογία, μα σε μια κοντινή.

Συγκρίνατε το 1862 με το 1842. Ανεξάρτητα από την τεράστια αύξηση στην αξία και το ποσό των εμπορευμάτων, που βρίσκονταν σε κυκλοφορία, μόνο τα κεφάλαια που διατέθηκαν για μετοχές, δάνεια κλπ. στους σιδηρόδρομους της Αγγλίας και της Ουαλίας το 1862 έφτασαν τα 320.000.000 λίρες, ποσό που το 1842 θα φαινόταν μυθικό. Κι όμως, το συνολικό ποσό των νομισμάτων που κυκλοφορούσε το 1862 και το 1842 ήταν πάνω - κάτω το ίδιο.

Γενικά, θα βρείτε μια τάση για προοδευτική ελάττωση στα μέσα κυκλοφορίας, παρ' όλη την τεράστια αύξηση της αξίας όχι μόνο των εμπορευμάτων, μα γενικά κάθε χρηματικής συναλλαγής. Αυτό, από την άποψη του φίλου μας Ουέστον, είναι ένα άλυτο αίνιγμα.

Αν είχε εξετάσει κάπως βαθύτερα το ζήτημα, θα έβρισκε, ολότελα ανεξάρτητα από τους μισθούς και με την υπόθεση πως είναι σταθεροί, πως η αξία και η μάζα των εμπορευμάτων που κυκλοφορούν και γενικά το ποσό των χρηματικών συναλλαγών κυμαίνεται σταθερά, πως το ποσό των τραπεζογραμματίων που εκδίδονται κυμαίνεται σταθερά, πως το ποσό των πληρωμών, που γίνονται χωρίς να μεσολαβήσει καθόλου χρήμα με τη βοήθεια μόνο συναλλαγματικών, επιταγών, λογιστικών, πιστώσεων, τραπεζών συμψηφισμού, κυμαίνεται σταθερά, πως στο βαθμό που χρειάζεται μεταλλικό χρήμα, η αναλογία ανάμεσα στο νόμισμα που κυκλοφορεί και το απόθεμα σε νομίσματα και ράβδους που βρίσκεται αποθησαυρισμένο ή που κοιμάται στα υπόγεια των τραπεζών κυμαίνεται καθημερινά, πως το ποσό του χρυσού που απορροφάει η εθνική κυκλοφορία,

καθώς και το ποσό που στέλνεται στο εξωτερικό για τη διεθνή κυκλοφορία του κυμαίνεται καθημερινά.

Έτσι θα έβρισκε πως το δόγμα του για το σταθερό ποσό νομισματικών μέσων κυκλοφορίας αποτελεί τερατώδικο λάθος, που δεν συμβιβάζεται με την καθημερινή κίνηση. Θα εξέταζε τότε τους νόμους που δίνουν τη δυνατότητα στη νομισματική κυκλοφορία να προσαρμόζεται σε συνθήκες που αδιάκοπα αλλάζουν, αντί να μετατρέπει τη λαθεμένη του αντίληψη για τους νόμους της νομισματικής κυκλοφορίας σε επιχείρημα ενάντια στην αύξηση των μισθών.

IV. (ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ]

Ο φίλος μας Ουέστον παραδέχεται το λατινικό ρητό, πώς *Repetitio ist mater studiorum*, δηλαδή πως η επανάληψη είναι η μητέρα της μάθησης και γι' αυτό επανάλαβε ξανά το αρχικό του δόγμα με καινούρια μορφή, πως ο περιορισμός της νομισματικής κυκλοφορίας, που θα προερχόταν από την ύψωση των μισθών, θα προκαλούσε μια ελάττωση στο κεφάλαιο κ.ο.κ. Μια που έδειξα πια τα λάθη στις παραδοξολογίες του για τη χρηματική κυκλοφορία, νομίζω πως είναι ολότελα περιττό να ασχοληθώ με τις φανταστικές συνέπειες που νομίζει πως απορρέουν από τις φανταστικές του κυκλοφοριακές περιπέτειες. Θα προχωρήσω αμέσως για να δώσω στο ένα και μοναδικό του δόγμα, που το επαναλαμβάνει με τόσες διαφορετικές μορφές, την απλούστερη θεωρητική του διατύπωση.

Ο καθόλου κριτικός τρόπος, που πραγματεύθηκε το θέμα του, γίνεται φανερός από μια απλή παρατήρηση. Κηρύσσεται ενάντια στην αύξηση των μισθών, η ενάντια στους υψηλούς μισθούς που θα ήταν το αποτέλεσμα μιας τέτοιας αύξησης. Τώρα τον ρωτάω: Τι είναι υψηλός και τι χαμηλός μισθός; Γιατί λ.χ. τα πέντε σελίνια τη βδομάδα να είναι χαμηλός και τα είκοσι σελίνια τη βδομάδα υψηλός μισθός; Αν το πέντε, σε σύγκριση με το είκοσι, είναι χαμηλό, και το είκοσι, σε σύγκριση με το διακόσια, είναι ακόμα πιο χαμηλό.

Αν κάποιος έκανε διάλεξη για το θερμόμετρο και άρχιζε να ρητορεύει για υψηλούς και χαμηλούς βαθμούς δεν θα πρόσφερε κανενός είδους γνώσεις. Πρέπει πρώτα να μου πει με τι τρόπο καθορίζεται το σημείο πήξης, με τι τρόπο βρίσκεται το σημείο βρασμού και με τι τρόπο τα σταθερά αυτά σημεία καθορίζονται από φυσικούς νόμους και όχι από τα γούστα εκείνων που πουλούν ή φτιάχνουν θερμόμετρα.

Σχετικά τώρα με το μισθό και το κέρδος, ο πολίτης Ουέστον όχι μόνο δεν κατάφερε να βρει από τους οικονομικούς νόμους τέτοια σταθερά σημεία, μα ούτε καν αισθάνεται την ανάγκη να τα αναζητήσει. Ικανοποιείται με το να παραδέχεται τις συνηθισμένες λαϊκές εκφράσεις, χαμηλός και υψηλός, σαν κάτι που έχει ορισμένη σημασία, αν και είναι ολοφάνερο πως οι μισθοί τότε μόνον μπορούν να χαρακτηρισθούν υψηλοί ή χαμηλοί, όταν τους συγκρίνουμε με ένα σταθερό μέτρο, που μ' αυτό θα μετρούμε το μέγεθος τους.

Δεν είναι σε θέση να μου πει, γιατί δίνουν ένα ορισμένο ποσό χρήματα για ένα ορισμένο ποσό εργασίας. Αν μου απαντούσε πως «αυτό καθορίστηκε από το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης», θα τον ρωτούσα πρώτα - πρώτα από πιο νόμο ρυθμίζεται η ίδια η προσφορά και η ζήτηση. Και μια τέτοια απάντηση θα τον έθετε αμέσως εκτός μάχης. Οι σχέσεις ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση της εργασίας μεταβάλλονται αδιάκοπα και μαζί μ' αυτές και οι τιμές της εργασίας στην αγορά. Αν η ζήτηση ξεπερνάει την προσφορά, οι μισθοί ανεβαίνουν. Αν η προσφορά ξεπερνάει τη ζήτηση, οι μισθοί πέφτουν, αν και κάτω από τις συνθήκες αυτές θα χρειαζόταν ίσως να εξακριβωθεί η πραγματική κατάσταση στη ζήτηση και την προσφορά με μια λ.χ. απεργία ή με κάποια άλλη μέθοδο.

Αν όμως παραδέχεστε την προσφορά και τη ζήτηση σαν το νόμο που ρυθμίζει τούς μισθούς, θα ήταν παιδιάστικο και άσκοπο να ρητορεύετε ενάντια σε μια αύξηση των μισθών, γιατί, σύμφωνα με τον υπέρτατο νόμο που επικαλείσθε, μια περιοδική αύξηση των μισθών είναι τόσο αναγκαία και νόμιμη, όσο και μια περιοδική πτώση των μισθών. Αν δεν παραδέχεστε την προσφορά και τη ζήτηση σαν το νόμο που ρυθμίζει τούς μισθούς, τότε επαναλαμβάνω την ερώτηση: γιατί δίνουμε ένα ορισμένο ποσό χρήματα για ένα ορισμένο ποσό εργασίας;

Μα ας εξετάσουμε το ζήτημα πιο πλατιά: Θα είσαστε πέρα - πέρα γελασμένοι, αν νομίζετε πως η αξία της εργασίας ή οποιοδήποτε άλλου εμπορεύματος καθορίζεται, σε τελευταία ανάλυση, από την προσφορά και τη ζήτηση. Η προσφορά και η ζήτηση δεν ρυθμίζουν τίποτα άλλο, παρά τις παροδικές διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά. Θα σας εξηγήσουν γιατί η τιμή ενός εμπορεύματος στην αγορά ανεβαίνει πάνω από την αξία του ή πέφτει κάτω απ' αυτή, μα δεν θα μπορέσουν ποτέ να σας εξηγήσουν τι είναι αυτή η ίδια η αξία. Υπόθεσε πως η προσφορά και η ζήτηση ισορροπούν, ή, όπως λένε οι οικονομολόγοι, καλύπτει η μια την άλλη.

Λοιπόν, από τη στιγμή που οι δυο αντίθετες αυτές δυνάμεις γίνουν ίσες, η μια παραλύει την άλλη και παύουν να ενεργούν προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση. Από τη στιγμή, που η προσφορά και η ζήτηση ισορροπήσουν μεταξύ τους και, κατά συνέπεια, πάψουν να ενεργούν, η τιμή ενός εμπορεύματος στην αγορά ταυτίζεται με την πραγματική του αξία, με την κανονική τιμή που γύρω της κυμαίνονται οι τιμές στην αγορά. Όταν, λοιπόν, εξετάζουμε τη φύση της αξίας αυτής δεν μας ενδιαφέρουν καθόλου οι προσωρινές επιδράσεις της προσφοράς και της ζήτησης πάνω στις τιμές της αγοράς. Το ίδιο ισχύει για τούς μισθούς και για τις τιμές όλων των άλλων εμπορευμάτων.

V. [ΜΙΣΘΟΙ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ]

Όλα τα επιχειρήματα του φίλου μας Ουέστον, όταν αναχθούν στην πιο απλή θεωρητική τους έκφραση καταλήγουν σε τούτο το μοναδικό δόγμα: «Οι τιμές των εμπορευμάτων καθορίζονται ή ρυθμίζονται από τούς μισθούς».

Θα μπορούσα να επικαλεσθώ την πραχτική παρατήρηση για μάρτυρα ενάντια σ' αυτή την απαρχαιωμένη και άχρηστη σοφιστεία. Θα μπορούσα να σας πω πως οι Άγγλοι εργοστασιακοί εργάτες, ανθρακωρύχοι, ναυπηγοί κλπ. που η εργασία τους πληρώνεται σχετικά υψηλά, βάζουν κάτω με την φτήνια των προϊόντων τους όλα σχεδόν τα άλλα έθνη, ενώ τούς Άγγλους εργάτες της γης, που η εργασία τους πληρώνεται σχετικά χαμηλά, τούς βάζουν κάτω όλα σχεδόν τα άλλα έθνη, εξ αιτίας της ακρίβειας των προϊόντων τους.

Αν συγκρίνω είδος με είδος στην ίδια χώρα και τα εμπορεύματα σε διάφορες χώρες, θα μπορούσα να αποδείξω, έξω από μερικές εξαιρέσεις, που είναι περισσότερο φαινομενικές παρά πραγματικές, πως, κατά μέσο όρο, η ακριβοπληρωμένη εργασία παράγει φτηνά εμπορεύματα και η εργασία που πληρώνεται φτηνά παράγει ακριβά εμπορεύματα. Αυτό, εννοείται, δεν αποτελεί απόδειξη πως η υψηλή τιμή της εργασίας στη μια περίπτωση και η χαμηλή τιμή στην άλλη είναι οι αντίστοιχες αιτίες για τα διαμετρικά αντίθετα αυτά αποτελέσματα, μα, οπωσδήποτε, θα ήταν μια απόδειξη πως οι τιμές των εμπορευμάτων δεν καθορίζονται από τις τιμές της εργασίας. Ωστόσο, είναι ολότελα περιττό σε μας να χρησιμοποιήσουμε την εμπειρική αυτή μέθοδο.

Θα μπορούσαν, ίσως, να αρνηθούν πως ο πολίτης Ουέστον διατύπωσε ποτέ το δόγμα: «οι τιμές των εμπορευμάτων καθορίζονται ή ρυθμίζονται από τούς μισθούς». Πραγματικά, δεν το διατύπωσε ποτέ. Αντίθετα, είπε πως και το κέρδος και η γαιοπρόσοδος είναι κι αυτά ουσιαστικά μέρη της τιμής των εμπορευμάτων, γιατί από τις τιμές των εμπορευμάτων πρέπει να πληρωθούν όχι μόνο οι

μισθοί των εργατών, μα και τα κέρδη του καπιταλιστή και η γαιοπρόσοδος του γαιοκτήμονα. Με ποιο, όμως, τρόπο, κατά τη γνώμη του, σχηματίζονται οι τιμές; Πρώτα από τους μισθούς.

Ύστερα προσθέτουν στην τιμή ένα πρόσθετο ποσοστό για τον καπιταλιστή και ένα ακόμα για το γαιοκτήμονα. Ας υποθέσουμε πως ο μισθός της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε για να παραχθεί ένα εμπόρευμα είναι δέκα. Αν το ποσοστό του κέρδους είναι 100%, ο καπιταλιστής θα προσθέσει δέκα στο μισθό που έχει προκαταβάλει κι αν το ποσοστό για τη γαιοπρόσοδο είναι και αυτό 100%, ο καπιταλιστής θα προσθέσει άλλα δέκα ακόμα και η συνολική τιμή του εμπορεύματος θα φθάσει τα τριάντα.

Ένας τέτοιος όμως καθορισμός των τιμών είναι απλούστατα καθορισμός από το μισθό. Αν στην παραπάνω περίπτωση ο μισθός ανέβαινε στα είκοσι, η τιμή του εμπορεύματος θα ανέβαινε στα εξήντα κ.ο.κ. Κατά συνέπεια, όλοι οι συνταξιούχοι συγγραφείς πολιτικής οικονομίας, που προβάλλουν το δόγμα πως ο μισθός ρυθμίζει τις τιμές, προσπάθησαν να το αποδείξουν θεωρώντας το κέρδος και τη γαιοπρόσοδο σαν απλά πρόσθετα ποσοστά πάνω στο μισθό.

Κανένας τους, εννοείται, δεν είναι σε θέση να βάλει κάτω από ένα οποιοδήποτε οικονομικό νόμο τα όρια των ποσοστών αυτών. Αντίθετα, φαίνεται να πιστεύουν πως τα κέρδη καθορίζονται από την παράδοση, τη συνήθεια, τη θέληση του καπιταλιστή, ή από κάποια άλλη παρόμοια αυθαίρετη και ανεξήγητη μέθοδο. Αν ισχυρίζονται πως τα καθορίζει ο συναγωνισμός ανάμεσα στους καπιταλιστές, δεν λένε τίποτα. Ο συναγωνισμός αυτός εξισώνει, βέβαια, τα διάφορα ποσοστά κέρδους στους διάφορους κλάδους της παραγωγής ή τα φέρνει σε ένα μέσο επίπεδο, μα δεν μπορεί ποτέ να καθορίζει αυτό το ίδιο το επίπεδο ή το γενικό ποσοστό του κέρδους.

Τι εννοούμε όταν λέμε πως οι τιμές των εμπορευμάτων καθορίζονται από το μισθό; Μια και ο μισθός δεν είναι παρά διαφορετική ονομασία για την τιμή της εργασίας, εννοούμε πως οι τιμές, των εμπορευμάτων ρυθμίζονται από την τιμή της εργασίας. Επειδή όμως «τιμή» είναι η ανταλλακτική αξία -κι όταν μιλάω για αξία εννοώ πάντοτε την ανταλλακτική αξία -, ανταλλακτική αξία εκφρασμένη σε χρήμα, η θέση αυτή καταλήγει σε τούτο, πως η «αξία των εμπορευμάτων καθορίζεται από την αξία της εργασίας», ή πως «η αξία της εργασίας αποτελεί το γενικό μέτρο της αξίας».

Με τι τρόπο όμως καθορίζεται η «αξία» της ίδιας της «εργασίας»; Εδώ φτάνουμε σ' αδιέξοδο. Φυσικά, φτάνουμε σ' αδιέξοδο, μόνο όταν προσπαθούμε να κάνουμε λογικούς συλλογισμούς. Οι εισηγητές όμως αυτής της θέσης πολύ λίγο σκοτίζονται για τις απαιτήσεις της λογικής. Παράδειγμα, ο φίλος μας Ουέστον. Πρώτα μας έλεγε πως ο μισθός ρυθμίζει την τιμή τού εμπορεύματος και πως, κατά συνέπεια, όταν ανεβαίνουν οι μισθοί πρέπει να ανεβαίνουν και οι τιμές.

Ύστερα έκανε στροφή για να μας δείξει πώς μια αύξηση στους μισθούς δεν θα έβγαине σε καλό, γιατί οι τιμές των εμπορευμάτων θα ανέβαιναν και γιατί οι μισθοί ουσιαστικά μετριούνται με τις τιμές των εμπορευμάτων, όπου ξοδεύονται. Έτσι αρχίζουμε λέγοντας, πως η αξία της εργασίας καθορίζει την αξία των εμπορευμάτων και καταλήγουμε λέγοντας, πως η αξία των εμπορευμάτων καθορίζει την αξία της εργασίας. Μ' αυτό στριφογυρίζουμε μέσα στον πιο φαύλο κύκλο και δεν καταλήγουμε ποτέ σε κανένα συμπέρασμα.

Γενικά, είναι φανερό, πως όταν κάνουμε την αξία κάποιου εμπορεύματος, ας πούμε, της εργασίας, του σταριού ή οποιουδήποτε αλλού εμπορεύματος, γενικό μέτρο και ρυθμιστή της αξίας μετατοπίζουμε μόνο τη δυσκολία, τη στιγμή που καθορίζουμε τη μια αξία με μια άλλη, που κι αυτή με τη σειρά της χρειάζεται να καθοριστεί.

Αν εκφράσουμε το δόγμα, πως «ο μισθός καθορίζει τις τιμές των εμπορευμάτων» με την πιο αφηρημένη του μορφή, καταλήγουμε σε τούτο, πως «η αξία καθορίζεται από την αξία» και η ταυτολογία αυτή σημαίνει πως, στην πραγματικότητα, δεν ξέρουμε ολότελα τίποτα για την αξία. Αν παραδεχθούμε την υπόθεση αυτή, κάθε συλλογισμός σχετικά με τους γενικούς νόμους της πολιτικής οικονομίας καταντάει κούφια φλυαρία. Γι' αυτό, η μεγάλη υπηρεσία που πρόσφερε ο Ρικάρντο ήταν πως, στο έργο του «On the Principles of Political Economy» [Αρχές Πολιτικής Οικονομίας], που εκδόθηκε το 1817, γκρέμισε από τη βάση της την παλιά αγοραία και ξεφτισμένη σοφιστεία, πως «ο μισθός καθορίζει την αξία», μια σοφιστεία, που ο Άνταμ Σμιθ και οι Γάλλοι πρόδρομοι του είχαν περιφρονήσει στα πραγματικά επιστημονικά μέρη των έργων τους, μα που την επικαλούνταν ξανά στα επιφανειακά και κοινά κεφάλαιά τους.

VI. [ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ]

Πολίτες, έφτασα τώρα σε ένα σημείο, που πρέπει να μπω στην πραγματική ανάπτυξη του ζητήματος. Δεν μπορώ να υποσχεθώ πως θα γίνει με πολύ ικανοποιητικό τρόπο, γιατί διαφορετικά θα έπρεπε να διατρέξω όλο το πεδίο της πολιτικής οικονομίας. Μπορώ μόνο, όπως θα έλεγαν οι Γάλλοι «effleurer la question», να θίξω τα κύρια σημεία.

Το πρώτο ζήτημα που πρέπει να θέσουμε είναι: τι είναι η αξία ενός εμπορεύματος; με τι τρόπο καθορίζεται; με μια πρώτη ματιά θα μπορούσε να φανεί πως η αξία είναι κάτι το ολότελα σχετικό και πως δεν μπορεί να καθοριστεί χωρίς να εξεταστεί ένα εμπόρευμα στις σχέσεις του με όλα τα άλλα εμπορεύματα.

Πραγματικά, όταν μιλάμε για την αξία; για την ανταλλακτική αξία ενός εμπορεύματος, εννοούμε τις ανάλογες ποσότητες που σύμφωνα μ' αυτές ανταλλάσσεται με όλα τα άλλα εμπορεύματα. Μα τότε γεννιέται το ερώτημα: με τι τρόπο ρυθμίζονται οι αναλογίες που σύμφωνα μ' αυτές ανταλλάσσονται αμοιβαία τα εμπορεύματα;

Από πείρα ξέρουμε πως οι αναλογίες αυτές μεταβάλλονται αδιάκοπα. Αν πάρουμε ένα ξεχωριστό εμπόρευμα, λ.χ. το σάρι, θα βρούμε πως ένα κουώρτερ σάρι ανταλλάσσεται σε αμέτρητες αναλογίες με διάφορα εμπορεύματα. Ωστόσο, επειδή η αξία του παραμένει πάντοτε η ίδια, είτε την εκφράσουμε σε μετάξι, είτε σε χρυσάφι, είτε σε οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα, πρέπει να είναι διαφορετικό και ανεξάρτητο από αυτές τις διαφορετικές αναλογίες που ανταλλάσσεται με τα διάφορα άλλα είδη. Πρέπει να μπορούμε να εκφράζουμε με πολύ διαφορετικό τρόπο τις ποικίλες αυτές ισότητες με τα ποικίλα εμπορεύματα.

Εκτός από αυτό, όταν λέω πως ένα κουώρτερ σάρι ανταλλάσσεται σε μια ορισμένη αναλογία με σίδηρο, ή πως η αξία ενός κουώρτερ σάρι εκφράζεται σε ένα ορισμένο ποσό από σίδηρο, λέω πως η αξία του σταριού και το ισοδύναμο της σε σίδηρο είναι ίσα με κάποιο τρίτο πράγμα, πού δεν είναι ούτε σάρι, ούτε σίδηρο, γιατί υποθέτω πως εκφράζουν το ίδιο μέγεθος, με δύο διαφορετικές μορφές. Και τα δύο, το σάρι και το σίδηρο, πρέπει, κατά συνέπεια, να μπορούν να αναχθούν, ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, σ' αυτό το τρίτο, που είναι το κοινό τους μέτρο.

Για να κάνω το σημείο αυτό κατανοητό θα καταφύγω σε ένα πολύ απλό γεωμετρικό παράδειγμα. Ποια μέθοδο ακολουθούμε όταν συγκρίνουμε μεταξύ τους τα εμβαδά τριγώνων που έχουν τις πιο διαφορετικές μορφές και μεγέθη, όταν συγκρίνουμε τρίγωνα με ορθογώνια, ή με οποιαδήποτε άλλα ευθύγραμμα σχήματα; Ανάγουμε το εμβαδόν κάθε τριγώνου σε μια έκφραση που είναι ολότελα διαφορετική από τη μορφή του. Αφού από τις ιδιότητες του τριγώνου βρήκαμε πως το εμβαδόν του είναι ίσο με το μισό γινόμενο της βάσης του επί το ύψος του, μπορούμε τώρα

να συγκρίνουμε μεταξύ τους τις διάφορες τιμές κάθε είδους τριγώνου καθώς και κάθε άλλου ευθύγραμμου σχήματος, γιατί όλα τους μπορούν να χωρισθούν σε ορισμένο αριθμό από τρίγωνα.

Στην ίδια μέθοδο πρέπει να καταφύγουμε και με τις τιμές των εμπορευμάτων. Πρέπει να μπορέσουμε να τις αναγάγουμε σε μια κοινή για όλες έκφραση, και να τα ξεχωρίζουμε μόνο από τι αναλογίες που περιέχουν το κοινό αυτό ποσό.

Επειδή οι ανταλλακτικές αξίες των εμπορευμάτων είναι μόνο κοινωνικές λειτουργίες αυτών των πραγμάτων και δεν έχουν καμιά ολότελα σχέση με τις φυσικές τους ιδιότητες, πρέπει πρώτα να ρωτήσουμε: Ποια είναι η κοινή κοινωνικά ουσία σε όλα τα εμπορεύματα; Είναι η εργασία. Για να παραχθεί ένα εμπόρευμα χρειάζεται να ξοδευτεί, να μπει μέσα σ' αυτό, ένα ορισμένο ποσό εργασίας. Και λέω όχι μόνο εργασία, μα κοινωνική εργασία. Ένας άνθρωπος που παράγει κάποιο αντικείμενο για δική του άμεση χρήση, για να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος, δημιουργεί ένα προϊόν και όχι εμπόρευμα. σαν αυτοσυντήρητος παράγωγος δεν έχει καμιά, σχέση με την κοινωνία. Μα για να φτιάσει ένα εμπόρευμα ένας άνθρωπος δεν πρέπει να φτιάσει μόνο ένα αντικείμενο που να ικανοποιεί κάποια κοινωνική ανάγκη, μα και η ίδια η εργασία του να είναι μέρος και συστατικό στοιχείο ολόκληρης της εργασίας που ξοδεύεται από την κοινωνία.

Πρέπει να υποτάσσεται στην «κατανομή της εργασίας μέσα στην κοινωνία». Χωρίς τις άλλες υποδιαιρέσεις της εργασίας δεν είναι τίποτα και πρέπει και αυτή από μέρους της να τις ολοκληρώνει.

Αν θεωρήσουμε τα εμπορεύματα σαν αξίες, τα θεωρούμε αποκλειστικά από τη μοναδική άποψη της αντικειμενοποιημένης, της στερεοποιημένης ή, αν θέλετε, της αποκρυσταλλωμένης κοινωνικής εργασίας. Από την άποψη αυτή μπορεί να διαφέρουν μόνο γιατί αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερα ή μικρότερα ποσά εργασίας, όπως λ.χ. ένα μεταξωτό μαντήλι χρειάζεται περισσότερη ποσότητα από εργασία παρά ένα τούβλο.

Με τι μετρούμε όμως τα ποσά της εργασίας; Με το χρόνο που διαρκεί η εργασία, μετρώντας την εργασία με ώρες, μέρες κ.τ.λ. Φυσικά, για να χρησιμοποιήσουμε αυτό το μέτρο, ανάγουμε όλα τα είδη της εργασίας σε μέση ή απλή εργασία, που τη θεωρούμε σαν τη μονάδα τους.

Καταλήγουμε, λοιπόν, σε τούτο το συμπέρασμα. Ένα εμπόρευμα έχει αξία, γιατί είναι αποκρυστάλλωμα κοινωνικής εργασίας. Το μέγεθος της αξίας του, της σχετικής του αξίας, εξαρτιέται από το μεγαλύτερο ή μικρότερο πόσο αυτής της κοινωνικής ουσίας που περιέχεται σ' αυτό, δηλαδή από τη σχετική μάζα εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του.

Οι σχετικές αξίες των εμπορευμάτων καθορίζονται, κατά συνέπεια, από τις αντίστοιχες ποσότητες ή μεγέθη εργασίας που έχουν χρησιμοποιηθεί, αντικειμενοποιηθεί ή σταθεροποιηθεί σ' αυτά τα αντίστοιχα ποσά εμπορευμάτων, που μπορούν να παραχθούν στον ίδιο χρόνο εργασίας είναι ίσα. Ή η αξία ενός εμπορεύματος έχει προς την αξία ενός άλλου εμπορεύματος τον ίδιο λόγο που έχει το ποσό της εργασίας που είναι στερεοποιημένο στο ένα προς το ποσό της εργασίας που είναι στερεοποιημένο στο άλλο.

Υποψιάζομαι πως πολλοί από σας θα ρωτήσουν: Υπάρχει τότε πραγματικά μια τόσο τεράστια ή μια οποιαδήποτε έστω διαφορά ανάμεσα στον καθορισμό της αξίας στα εμπορεύματα από το μισθό και τον καθορισμό της από τα σχετικά ποσά εργασίας που είναι αναγκαία για την παραγωγή της; Πρέπει, ωστόσο, να έχετε αντιληφθεί, πως η αμοιβή της εργασίας και το ποσό της εργασίας είναι δύο ολότελα διαφορετικά πράγματα. Υποθέστε λ.χ. πως σε ένα κουώρτερ στάρι και σε μια ουγκιά χρυσάφι είναι στερεοποιημένα ίσα ποσά εργασίας.

Αναφέρω το παράδειγμα αυτό, γιατί το χρησιμοποίησε ο Βενιαμίν Φραγκλίνος στο πρώτο του δοκίμιο που δημοσίευσε το 1729 με τον τίτλο «A modest Enquiry into Nature and Necessity of a

Paper Currency» όπου, ένας από τους πρώτους, βρήκε την πραγματική φύση της αξίας. Πολύ καλά! Υποθέτουμε, λοιπόν, πώς ένα κουώρτερ στάρι και μια ουγκιά χρυσάφι είναι ίσες αξίες ή ισοδύναμα, γιατί είναι αποκρυσταλλώματα ίσων ποσών μέσης εργασίας τόσων ημερών ή τόσων εβδομάδων εργασίας που έχει στερεοποιηθεί αντίστοιχα στο κάθε ένα από αυτά. Μήπως, όταν καθορίζουμε μ' αυτό τον τρόπο τις σχετικές αξίες του χρυσού και του σταριού, αναφέρουμε με ένα οποιοδήποτε τρόπο τους μισθούς του εργάτη γης και του μεταλλωρύχου; Καθόλου.

Αφήνουμε ολότελα ακαθόριστο πόσο πληρώθηκαν για την εργασία μιας μέρας ή μιας εβδομάδας, ακόμα και το αν χρησιμοποιήθηκε καθόλου μισθωτή εργασία. Αν χρησιμοποιήθηκε, μπορεί οι μισθοί να ήταν πολύ άνισοι. Ο εργάτης, που η εργασία του αντικειμενοποιήθηκε στο ένα κουώρτερ στάρι, μπορεί να πήρε μονάχα δύο μπούσελ στάρι και ο εργάτης που χρησιμοποιήθηκε στο μεταλλείο, μπορεί να πήρε μονάχα μισή ουγκιά χρυσάφι. Ή αν υποθέσουμε πως οι μισθοί τους είναι ίσοι, μπορεί οι μισθοί αυτοί να απομακρύνονται με κάθε αναλογία, που είναι δυνατό, από τις αξίες των εμπορευμάτων που παράχθηκαν από αυτούς.

Μπορεί να φτάνουν το μισό, το τρίτο, το τέταρτο, το πέμπτο ή οποιοδήποτε άλλο μέρος από ένα κουώρτερ στάρι ή μια ουγκιά χρυσάφι. Οι μισθοί τους δεν μπορούν, φυσικά, να είναι μεγαλύτεροι από τις αξίες των εμπορευμάτων που παράγουν, μπορούν όμως να είναι μικρότεροι σε κάθε δυνατό βαθμό. Οι μισθοί τους έχουν όριο τις αξίες των προϊόντων, ενώ οι αξίες των προϊόντων τους δεν έχουν όριο τους μισθούς. Και πριν απ' όλα, οι αξίες, οι σχετικές αξίες λ.χ. του σταριού και του χρυσού, θα έχουν καθορισθεί χωρίς να λαβαίνετε καθόλου υπ' όψη η αξία της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή, ο μισθός. Ο καθορισμός της αξίας των εμπορευμάτων από τα σχετικά ποσά εργασίας που στερεοποιήθηκαν σ' αυτά αποτελεί, λοιπόν, κάτι το ολότελα διαφορετικό από την ταυτολογική μέθοδο να καθορίζουμε τις αξίες των εμπορευμάτων με την αξία της εργασίας, ή από το μισθό. Ωστόσο, το σημείο αυτό θα φωτιστεί ακόμα περισσότερο στην πορεία της έρευνάς μας.

Όταν υπολογίζουμε την ανταλλακτική αξία ενός εμπορεύματος πρέπει να προσθέτουμε στο ποσό της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε τελευταία και το ποσό της εργασίας που καταναλώθηκε προηγούμενα στην πρώτη ύλη του εμπορεύματος, καθώς και την εργασία που ξοδεύτηκε στα όργανα, τα εργαλεία, τις μηχανές και τα κτίρια, που παίρνουν μέρος στη δουλειά αυτή. Η αξία ενός ορισμένου ποσού λ.χ. βαμβακερής κλωστής είναι αποκρυστάλλωμα του ποσού της εργασίας που έχει προστεθεί στο βαμβάκι, όταν το έκλωθαν, του ποσού της εργασίας που είχε προηγούμενα αντικειμενοποιηθεί στο ίδιο το βαμβάκι, του ποσού της εργασίας που είχε αντικειμενοποιηθεί στο κάρβουνο, το λάδι και τις άλλες βοηθητικές ύλες που χρησιμοποιήθηκαν, του ποσού της εργασίας που στερεοποιήθηκε στην ατμομηχανή, τα αδράχτια, τα κτίρια του εργοστασίου κ.τ.λ. τα καθαυτό όργανα της παραγωγής, όπως τα εργαλεία, οι μηχανές, τα κτίρια, χρησιμοποιούνται ξανά και ξανά για ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα σε επαναλαμβανόμενους κύκλους παραγωγής. Αν ξοδεύονταν διά μιας, όπως η πρώτη ύλη, ολόκληρη η αξία τους θα περνούσε διά μιας στα εμπορεύματα που έγιναν με τη βοήθειά τους.

Επειδή όμως ένα αδράχτι λ.χ. ξοδεύεται μόνο λίγο-λίγο, γίνεται ένας περίπου υπολογισμός με βάση το μέσο χρονικό διάστημα που διαρκεί και τη μέση κατανάλωση ή φθορά του στο διάστημα μιας ορισμένης χρονικής περιόδου, ας πούμε μιας ημέρας. Μ' αυτό τον τρόπο υπολογίζουμε πόσο μέρος από την αξία του αδραχτιού μεταφέρεται στην κλωστή που κλώθεται σε μια μέρα και πόσο μέρος κατά συνέπεια από το ολικό ποσό της εργασίας, που έχει πραγματοποιηθεί λ.χ. σε μια λίβρα κλωστή, οφείλεται στο ποσό της εργασίας που είχε αντικειμενοποιηθεί προηγούμενα στο αδράχτι. Για τον τωρινό μας σκοπό δεν χρειάζεται να σταθούμε περισσότερο στο σημείο αυτό.

Θα μπορούσε να νομισθεί πως, αν η αξία ενός εμπορεύματος καθορίζεται από το ποσό της εργασίας που ξοδεύεται για την παραγωγή του, όσο πιο τεμπέλης, όσο πιο αδέξιος είναι ένας

άνθρωπος, τόσο πιο μεγάλη αξία θα έχει το εμπόρευμα του, γιατί τόσο μεγαλύτερο θα είναι το χρονικό διάστημα που χρειάζεται για την κατασκευή του εμπορεύματος. Αυτό, ωστόσο, θα ήταν μια αξιοθρήνητη πλάνη. Θα θυμάστε πως χρησιμοποίησα τη λέξη «κοινωνική εργασία» και ο χαρακτηρισμός αυτός «κοινωνική» κλείνει πολλά μέσα του.

Όταν λέμε πως η αξία ενός εμπορεύματος καθορίζεται από το ποσό της εργασίας που έχει διατεθεί ή αποκρυσταλλωθεί σ' αυτό, εννοούμε το ποσό της εργασίας που είναι αναγκαίο για την παραγωγή του, σε μια δοσμένη κοινωνική κατάσταση, κάτω από ορισμένους μέσους κοινωνικούς όρους παραγωγής, με μια δοσμένη μέση κοινωνική εντατικότητα και με μια μέση επιδεξιότητα της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε. Όταν στην Αγγλία άρχισε ο μηχανικός αργαλειός να συναγωνίζεται τον χειροκίνητο αργαλειό, χρειάζονταν μονάχα ο μισός χρόνος εργασίας από πριν για να μετατραπεί ένα ορισμένο ποσό κλωστή σε μια γιάρδα βαμβακερό ή λινό ύφασμα. Ο φτωχός χειροτέχνης υφαντής δούλευε τώρα δέκα επτά και δέκα οχτώ ώρες τη μέρα αντί για εννέα ή δέκα που δούλευε πρώτα. Το προϊόν όμως της εικοσάωρης εργασίας του αντιπροσώπευε τώρα μόνο δέκα κοινωνικές ώρες εργασίας ή δέκα ώρες εργασία κοινωνικά αναγκαίες για να μετατρέψει ένα ορισμένο ποσό κλωστή σε ύφασμα. Το προϊόν των είκοσι ωρών του δεν είχε, κατά συνέπεια, περισσότερη αξία απ' ότι το προηγούμενο προϊόν του των δέκα ωρών.

Αν, λοιπόν, ρυθμίζει τις ανταλλακτικές αξίες των εμπορευμάτων το ποσό της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας που είναι αντικειμενοποιημένο σ' αυτά, κάθε αύξηση στο ποσό της εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή ενός εμπορεύματος θα πρέπει να μεγαλώνει την αξία του, όπως και κάθε ελάττωση του θα πρέπει να τη μικραίνει.

Αν τα αντίστοιχα ποσά της εργασίας, που είναι απαραίτητα για να παραχθούν τα αντίστοιχα εμπορεύματα, παράμεναν σταθερά, θα παράμεναν και οι σχετικές τους αξίες παρόμοια σταθερές. Μα δεν είναι έτσι. Το ποσό της εργασίας που απαιτείται για να παραχθεί ένα εμπόρευμα αλλάζει ολοένα παράλληλα με τις αλλαγές στην παραγωγική δύναμη της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε σ' αυτό. Όσο μεγαλύτερη είναι η παραγωγική δύναμη της εργασίας, τόσο περισσότερο προϊόν παράγεται μέσα σε ένα δοσμένο χρονικό διάστημα εργασίας, και όσο μικρότερη είναι η παραγωγική δύναμη της εργασίας, τόσο λιγότερο προϊόν παράγεται στο ίδιο χρονικό διάστημα.

Αν λ.χ. με την αύξηση του πληθυσμού γίνονταν απαραίτητο να καλλιεργηθούν και λιγότερο εύφορα εδάφη, μόνο αν ξοδεύονταν μεγαλύτερο ποσό εργασίας θα ήταν δυνατό να έχουμε το ίδιο ποσό από προϊόντα και η αξία, κατά συνέπεια, του αγροτικού προϊόντος θα ανέβαινε. Από το άλλο μέρος, αν με τα σύγχρονα μέσα παραγωγής, ένας μόνο κλώστης μετατρέπει σε κλωστή, σε μια εργάσιμη μέρα, πολλές χιλιάδες φορές περισσότερο βαμβάκι απ' όσο θα μπορούσε να κλώσει με το ροδάνι, μέσα στο ίδιο χρονικό διάστημα, είναι φανερό, πως κάθε ξεχωριστή λίβρα βαμβάκι θα απορροφούσε πολλές χιλιάδες φορές λιγότερη κλωστική εργασία απ' ότι πρώτα και πώς, κατά συνέπεια, η αξία που προσθέτει με το κλώσιμο σε κάθε λίβρα βαμβάκι θα είναι χιλιάδες φορές μικρότερη απ' ότι ήταν προηγούμενα. Η αξία της κλωστής θα πέσει ανάλογα;

Εκτός από τη διαφορετική ενεργητικότητα και την αποκτημένη επιδεξιότητα στην εργασία στους διαφορετικούς λαούς, η παραγωγική δύναμη της εργασίας πρέπει, πριν απ' όλα, να εξαρτιέται:

Πρώτο : Από τους φυσικούς όρους της εργασίας, όπως είναι λ.χ. η ευφορία του εδάφους, η αποδοτικότητα των μεταλλείων κ.τ.λ.

Δεύτερο : Από την προοδευτική τελειοποίηση των Κοινωνικών Δυνάμεων της εργασίας, που προέρχεται από την παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα, από τη συγκέντρωση του κεφαλαίου και το συνδυασμό της εργασίας, από τον καταμερισμό της εργασίας, από τις μηχανές, τις βελτιωμένες μέθοδες, τη χρησιμοποίηση χημικών και άλλων φυσικών μέσων, τη συμπίεση του χρόνου και του

χώρου με τα μέσα συγκοινωνίας και μεταφοράς καθώς και από κάθε άλλη επινόηση που μ' αυτή η επιστήμη υποχρεώνει τις φυσικές δυνάμεις να υπηρετήσουν την εργασία και που χάρη σ' αυτή αναπτύσσεται ο κοινωνικός ή συνεργατικός χαρακτήρας της εργασίας. Όσο μεγαλύτερες είναι οι παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας, τόσο λιγότερη εργασία ξοδεύεται για ένα δοσμένο ποσό προϊόντος, τόσο μικρότερη, λοιπόν, η αξία του προϊόντος αυτού.

Όσο μικρότερες είναι οι παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας, τόσο περισσότερη εργασία ξοδεύεται για το ίδιο ποσό προϊόντος, τόσο μεγαλύτερη, λοιπόν, η αξία του. Μπορούμε, κατά συνέπεια, να καθορίσουμε σαν γενικό νόμο πως:

Οι αξίες των εμπορευμάτων είναι κατευθείαν ανάλογες με το χρόνο της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή τους και αντίστροφα ανάλογες με την παραγωγική δύναμη της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε.

Και μια πού ως τώρα μιλούσα μόνο για αξία, θα προσθέσω μερικά λόγια για την τιμή, που είναι μια ιδιαίτερη μορφή της αξίας.

Η τιμή, αυτή καθαυτή, δεν είναι τίποτα άλλο παρά η χρηματική έκφραση της αξίας. Οι αξίες λ.χ. όλων των εμπορευμάτων σε τούτη τη χώρα εκφράζονται σε τιμές χρυσού, ενώ, αντίθετα, στην Ηπειρωτική Ευρώπη εκφράζονται κατά κύριο λόγο σε τιμές αργύρου. Η αξία του χρυσού ή του αργύρου, όπως και όλων των άλλων εμπορευμάτων, ρυθμίζεται από το ποσό της εργασίας που είναι αναγκαίο για την απόκτηση τους. Ένα ορισμένο ποσό από τα εθνικά σας προϊόντα, όπου έχει αποκρυσταλλωθεί ένα ορισμένο ποσό από την εθνική σας εργασία, το ανταλλάσσετε με το προϊόν των χωρών που παράγουν χρυσάφι και ασήμι, όπου έχει αποκρυσταλλωθεί ένα ορισμένο ποσό από τη δική τους εργασία.

Μ' αυτό τον τρόπο, στην πραγματικότητα με την άμεση ανταλλαγή, μαθαίνετε να εκφράζετε σε χρυσό ή άργυρο τις τιμές όλων των εμπορευμάτων, δηλαδή, τα αντίστοιχα ποσά εργασίας που ξοδεύονται σ' αυτά. Αν εξετάσετε κάπως κοντύτερα τη χρηματική έκφραση της αξίας, ή, πράγμα που κάνει το ίδιο, τη μετατροπή της αξίας σε τιμή, θα βρείτε πως αυτό είναι μια μέθοδος να δίνετε στις αξίες όλων των εμπορευμάτων μια ανεξάρτητη και ομογενή μορφή, ή να τις εκφράζετε σαν ποσά ίσης κοινωνικής εργασίας. Ως το σημείο που η τιμή είναι μόνο η χρηματική έκφραση της αξίας, ο Άνταμ Σμιθ την ονόμασε «natural price» [φυσική τιμή] και οι Γάλλοι φυσιοκράτες «prix nécessaire» [αναγκαία τιμή].

Ποια σχέση υπάρχει τότε ανάμεσα στην αξία και τις τιμές στην αγορά ή ανάμεσα στις φυσικές τιμές και τις τιμές στην αγορά;

Όλοι σας ξέρετε πως η τιμή στην αγορά είναι η ίδια για όλα τα εμπορεύματα του ίδιου είδους, οσοδήποτε και αν διαφέρουν οι όροι της παραγωγής στον κάθε ξεχωριστό παραγωγό. Η τιμή στην αγορά εκφράζει το μέσο ποσό κοινωνικής εργασίας που είναι αναγκαίο, κάτω από τις μέσες συνθήκες παραγωγής, να εφοδιάσει την αγορά με μια ορισμένη μάζα από κάποιο εμπόρευμα. Την υπολογίζουμε πάνω στο συνολικό ποσό του εμπορεύματος αυτού.

Σύμφωνα μ' αυτά η τιμή που έχει ένα εμπόρευμα στην αγορά ταυτίζεται με την αξία του. Από το άλλο μέρος, οι διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά, που πότε ανεβαίνουν πάνω και πότε πέφτουν κάτω από την αξία ή φυσική τους τιμή, εξαρτώνται από τις διακυμάνσεις στην προσφορά και τη ζήτηση. Οι παρεκκλίσεις των τιμών στην αγορά από την αξία τους είναι αδιάκοπες, μα, όπως λέει ο Άνταμ Σμιθ:

«Η φυσική τιμή. . . είναι ή κεντρική τιμή που γύρω της περιστρέφονται αδιάκοπα οι τιμές όλων των εμπορευμάτων. Διάφορα περιστατικά μπορούν άλλοτε να τις κρατούν αρκετά πάνω από αυτή και άλλοτε να τις ρίχνουν κάτω και μάλιστα κάτι πιο κάτω και από αυτή. Μα, παρά τα

οποιαδήποτε εμπόδια που δεν τις αφήνουν να κατακαθίσουν στο κέντρο αυτό της ηρεμίας και της ακινησίας, αυτές τείνουν αδιάκοπα σ' αυτό»

Δεν μπορώ να εξετάσω τώρα πιο βαθιά το ζήτημα αυτό. Αρκεί να πω πώς, αν η προσφορά και η ζήτηση ισορροπούν, οι τιμές των εμπορευμάτων στην αγορά θα αντιστοιχούν με τις φυσικές τους τιμές, δηλαδή, με τις αξίες τους, όπως αυτές καθορίζονται από τις αντίστοιχες ποσότητες εργασίας που χρειάζονται για την παραγωγή τους. Η προσφορά όμως και η ζήτηση πρέπει να τείνουν εξακολουθητικά να ισορροπούνται, αν και αυτό γίνεται μονάχα με τον συμψηφισμό της μιας διακύμανσης με την άλλη, μιας ύψωσης με μια πτώση και αντίστροφα.

Αν, αντί να βλέπετε μόνο τις καθημερινές διακυμάνσεις, αναλύσετε την κίνηση των τιμών στην αγορά για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους, όπως έκανε λ.χ. ο Τουκ στο έργο του «Ιστορία των τιμών», θα βρείτε πως οι διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά, οι παρεκκλίσεις τους από τις αξίες, τα πάνω και τα κάτω τους, παραλύουν και ισοσταθμίζουν ή μια την άλλη, έτσι που αν παραβλέψουμε την επίδραση των μονοπωλίων καθώς και μερικές άλλες τροποποιήσεις, που τώρα είμαι υποχρεωμένος να τις προσπεράσω, όλα τα είδη των εμπορευμάτων πουλιούνται, κατά μέσο όρο, στις αντίστοιχες αξίες τους, ή τις φυσικές τους τιμές. Η μέση χρονική περίοδος που στη διάρκεια της ισοσταθμίζονται μεταξύ τους οι διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά είναι διαφορετική για τα διάφορα είδη των εμπορευμάτων, γιατί στο ένα είδος είναι ευκολότερο να προσαρμοστεί η προσφορά στη ζήτηση παρά στο άλλο.

Αν τώρα, μιλώντας γενικότερα και αγκαλιάζοντας κάπως μεγαλύτερες περιόδους, όλες οι κατηγορίες των εμπορευμάτων πουλιούνται στις αντίστοιχες αξίες τους, είναι παραλογισμός να υποθέσουμε πως τα κέρδη, όχι σε ατομικές περιπτώσεις, μα τα σταθερά και συνηθισμένα κέρδη στους διάφορους κλάδους της παραγωγής, προέρχονται από μια προσάυξηση πάνω στις τιμές των εμπορευμάτων ή γιατί πουλιούνται σε τιμές που ξεπερνούν σημαντικά την αξία τους.

Ο παραλογισμός στην αντίληψη αυτή γίνεται φανερός αν τον γενικέψουμε. Αυτό, που ένας άνθρωπος θα κέρδιζε σταθερά σαν πουλητής, θα το έχανε άλλο τόσο σταθερά σαν αγοραστής. Δεν θα ωφελούσε σε τίποτε αν λέγαμε, πως υπάρχουν άνθρωποι που είναι αγοραστές χωρίς να είναι πουλητές, ή καταναλωτές χωρίς να είναι παραγωγοί. Ο, τι πληρώνουν οι άνθρωποι αυτοί στους παραγωγούς, πρέπει πρώτα να το έχουν πάρει δωρεάν από αυτούς. Αν κάποιος παίρνει πρώτα τα χρήματά σας και ύστερα σας τα γυρίζει πίσω αγοράζοντας τα εμπορεύματα σας, δεν πρόκειται να πλουτίσετε ποτέ πουλώντας τα εμπορεύματα σας πολύ ακριβά σ' αυτόν τον ίδιο άνθρωπο. Αυτό το είδος της συναλλαγής θα μπορούσε να ελαττώσει μια ζημιά, μα ποτέ δεν θα βοηθούσε να πραγματοποιηθεί κέρδος.

Για να εξηγήσετε λοιπόν τη γενική φύση του κέρδους θα πρέπει να ξεκινήσετε από το αξίωμα πως, κατά μέσα όρο, τα εμπορεύματα πουλιούνται στις πραγματικές τους αξίες και πως τα κέρδη βγαίνουν από την πούληση τους στην αξία τους, δηλαδή, ανάλογα με το ποσό της εργασίας που είναι αντικειμενοποιημένο σ' αυτά. Αν δεν μπορείτε να εξηγήσετε το κέρδος με την προϋπόθεση αυτή δεν θα μπορούσατε να το εξηγήσετε καθόλου. Αυτό φαίνεται παράδοξο και αντίθετο με την καθημερινή παρατήρηση. Το ίδιο παράδοξο είναι πως η Γη περιστρέφεται γύρω από τον Ήλιο και πως το νερό αποτελείται από δύο εξαιρετικά εύφλεκτα αέρια. Η επιστημονική αλήθεια είναι πάντα παράδοξη, όταν την κρίνουμε από την καθημερινή πείρα που αντιλαμβάνεται μόνο την απατηλή εξωτερική όψη των πραγμάτων.

VII. [Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ]

Αφού αναλύσαμε τώρα, όσο ήταν δυνατό να γίνει με το βιαστικό αυτό τρόπο, τη φύση της αξίας, της αξίας οποιουδήποτε εμπορεύματος, πρέπει να στρέψουμε την προσοχή μας στην ειδική αξία της εργασίας. Και εδώ πρέπει να σας εκπλήξω πάλι με ένα φαινομενικά παράδοξο.

Όλοι είσαστε βέβαιοι πως αυτό που πουλάτε καθημερινά είναι η εργασία σας, πως, κατά συνέπεια, η εργασία έχει τιμή και πως, μια και η τιμή ενός εμπορεύματος είναι μόνο και μόνο η χρηματική έκφραση της αξίας του, θα πρέπει δίχως άλλο να υπάρχει κάτι τέτοιο, σαν την «αξία της εργασίας». Ωστόσο, δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα όπως η αξία της εργασίας με την κοινή σημασία της λέξης.

Είδαμε πως το ποσό της αναγκαίας εργασίας, που είναι αποκρυσταλλωμένο σε ένα εμπόρευμα, αποτελεί την αξία του. Με τι τρόπο μπορούμε τώρα, αν εφαρμόσουμε την έννοια αυτή της αξίας, να καθορίσουμε πόση είναι η αξία μιας δεκάωρης, ας πούμε, μέρας; Πόση εργασία περιέχεται σ' αυτή την εργάσιμη μέρα; Δέκα ώρες εργασία. Το να λέμε πως η αξία μιας δεκάωρης εργάσιμης μέρας είναι ίση με δέκα ωρών εργασία ή με το ποσό της εργασίας που περιέχεται σ' αυτή, δεν είναι μόνο ταυτολογία μα και παραλογισμός.

Εννοείται πώς, αν ανακαλύψουμε την αληθινή, μα κρυμμένη έννοια της φράσης «αξία της εργασίας», θα είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε αυτή την παράλογη και φαινομενικά ακατόρθωτη μεταχείριση της αξίας, με τον ίδιο τρόπο που, όταν βεβαιωθούμε για την πραγματική κίνηση των ουράνιων σωμάτων, είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε και τις επιφανειακές ή φαινομενικές μόνο κινήσεις τους.

Αυτό που πουλάει ο εργαζόμενος δεν είναι άμεσα η εργασία του μα η εργατική του δύναμη, που μεταβιβάζει στον καπιταλιστή την προσωρινή της χρήση. Αυτό είναι τόσο σωστό, που ο νόμος - δεν ξέρω αν με τον αγγλικό νόμο, οπωσδήποτε όμως με μερικούς ηπειρωτικούς νόμους - καθορίζει τον ανώτατο χρόνο που επιτρέπεται σε έναν άνθρωπο να πουλάει την εργατική του δύναμη. Αν του επιτρεπόταν να την πουλήσει για απεριόριστο χρονικό διάστημα, θα ξαναγύριζε αμέσως η δουλεία. Μια τέτοια πούληση, αν περιλάβαινε λ.χ. όλη τη διάρκεια της ζωής του, θα τον έκανε μονομιάς σκλάβο του εργοδότη του.

Ένας από τούς πιο παλιούς οικονομολόγους και τους πιο πρωτότυπους φιλόσοφους της Αγγλίας - ο Τόμας Χομπς (Thomas Hobbes) - είχε κι όλας βρει από ένστικτο, στο «Λεβιάθαν» του, αυτό το σημείο, που το παράβλεψαν όλοι οι μεταγενέστεροι του. Εκεί λέει:

«Η αξία (value or worth) ενός ανθρώπου είναι, όπως και σε όλα τα άλλα εμπορεύματα, η τιμή του: δηλαδή τόσο, όσο θα έδιναν για να χρησιμοποιήσουν τη δύναμη του».

Ξεκινώντας από τη βάση αυτή θα είμαστε σε θέση να καθορίσουμε την αξία της εργασίας όπως την καθορίσαμε και σε όλα τα άλλα εμπορεύματα.

Μα πριν κάνουμε αυτό, μπορούμε να ρωτήσουμε σε τι οφείλεται το περίεργο αυτό φαινόμενο, να βρίσκουμε στην αγορά μια ομάδα από αγοραστές που κατέχουν γη, μηχανές, πρώτες ύλες και μέσα συντήρησης και που όλα αυτά, εκτός, από τη χέρσα γη, είναι προϊόντα εργασίας, και από το άλλο μέρος, μια ομάδα από πουλητές, που δεν έχουν τίποτα άλλο να πουλήσουν έξω από την εργατική τους δύναμη, τα εργαζόμενα τους χέρια και μυαλά;

Η μια ομάδα να αγοράζει αδιάκοπα για να βγάζει κέρδη και να πλουτίζει, ενώ η άλλη να πουλάει αδιάκοπα για να κερδίζει τα απαραίτητα για τη ζωή της; Η έρευνα για το ζήτημα αυτό θα ήταν μια έρευνα γι' αυτό που οι οικονομολόγοι ονομάζουν «προηγούμενη ή πρωταρχική

συσσώρευση», μα που θα έπρεπε να το ονομάζουν πρωταρχική απαλλοτρίωση. Θα βρίσκαμε τότε πως αυτή η λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση δεν σημαίνει τίποτα άλλο, παρά μια σειρά από ιστορικές διαδικασίες, που καταλήγουν στη διάσπαση της πρωταρχικής ενότητας ανάμεσα στον εργαζόμενο Άνθρωπο και τα Μέσα της Εργασίας του. Μια τέτοια, όμως, έρευνα βρίσκεται έξω από την περιοχή του τωρινού μου θέματος. Μια και έγινε ο χωρισμός ανάμεσα στον Άνθρωπο της Εργασίας και τα Μέσα της Έργασίας, η κατάσταση αυτή διατηρείται και αναπαράγεται σε μια ολοένα και πιο μεγάλη κλίμακα, ώσπου να την ανατρέψει πάλι μια καινούρια και ριζική επανάσταση στον τρόπο παραγωγής και να αποκαταστήσει την αρχική ενότητα σε καινούρια ιστορική μορφή.

Τι είναι, τότε, η αξία της εργατικής δύναμης;

Όπως και σε κάθε άλλο εμπόρευμα, η αξία της καθορίζεται από το ποσό της εργασίας που είναι αναγκαίο για την παραγωγή της. Η εργατική δύναμη ενός ανθρώπου υπάρχει μόνο μέσα στο ζωντανό του σώμα. Ένας άνθρωπος πρέπει να καταναλώσει μια ορισμένη μάζα από μέσα συντήρησης για να μεγαλώσει και να διατηρηθεί στη ζωή. Ο άνθρωπος όμως θα φθαρεί, όπως και η μηχανή, και πρέπει να τον αντικαταστήσει κάποιος άλλος άνθρωπος.

Εκτός από τη μάζα των διαφόρων μέσων συντήρησης που απαιτείται για τη δική του συντήρηση, χρειάζεται και μια άλλη ποσότητα από μέσα συντήρησης για να αναθρέψει ένα ορισμένο αριθμό παιδιά, που θα τον αντικαταστήσουν στην αγορά της εργασίας και θα διαιωνίσουν το γένος των εργατών. Εκτός απ' αυτά, για να αναπτύξει την εργατική του δύναμη και για να αποκτήσει μια δοσμένη επιδεξιότητα, πρέπει να ξοδευτεί ένα άλλο ποσό από αξίες. Για το σκοπό μας είναι αρκετό να λάβουμε υπ' όψη μας μονάχα τη μέση εργασία, που τα έξοδά της για την εκμάθηση της και την ειδίκευση είναι μηδαμινά. Ακόμα, πρέπει να επωφεληθώ από την ευκαιρία τούτη για να αναφέρω πως, όπως διαφέρει το κόστος παραγωγής στις διάφορες ποιότητες της εργατικής δύναμης, έτσι πρέπει να διαφέρει και η αξία της εργατικής δύναμης που χρησιμοποιείται στους διάφορους κλάδους της

παραγωγής.

Η απαίτηση για ισότητα μισθών στηρίζεται λοιπόν σε πλάνη, είναι μια μωρή επιθυμία, που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ. Είναι προϊόν του ψεύτικου και ρηχού εκείνου ριζοσπαστισμού, που δέχεται τις προϋποθέσεις και ζητάει να αποφύγει τα συμπεράσματα. Με βάση το σύστημα της μισθωτής εργασίας η αξία της εργατικής δύναμης καθορίζεται με τον ίδιο τρόπο που καθορίζεται και η αξία κάθε άλλου εμπορεύματος και επειδή τα διάφορα είδη της εργατικής δύναμης έχουν διαφορετικές αξίες ή απαιτούν διαφορετικά ποσά εργασίας για την παραγωγή τους πρέπει στην αγορά της εργασίας να βρίσκουν διαφορετικές τιμές. Το να φωνάζεις για ίση, ή ακόμα και για δίκαιη αμοιβή με βάση το σύστημα της μισθωτής εργασίας, είναι το ίδιο σα να φωνάζεις για λευτεριά με βάση το σύστημα της δουλείας. Το ζήτημα είναι: Τι είναι αναγκαίο και αναπόφευκτο σε ένα δοσμένο σύστημα παραγωγής;

Ύστερα από αυτά που είπαμε, βλέπουμε πως η αξία της εργατικής δύναμης καθορίζεται από την αξία των μέσων συντήρησης, που απαιτούνται για να παραχθεί, αναπτυχθεί, διατηρηθεί και διαιωνιστεί η εργατική δύναμη.

VIII. [Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ]

Ας υποθέσουμε τώρα πως το μέσο ποσό από τα καθημερινά μέσα συντήρησης για ένα εργαζόμενο άνθρωπο απαιτεί έξι ώρες μέση εργασία για την παραγωγή του. Ας υποθέσουμε ακόμα πως έξι ώρες μέση εργασία είναι αντικειμενικοποιημένες κι αυτές σε ένα ποσό χρυσάφι ίσο με τρία σελίνια. Τα 3 σελίνια θα ήταν τότε η τιμή ή η νομισματική έκφραση για την Ημερήσια Αξία της Εργατικής Δύναμης αυτού του ανθρώπου: Αν εργαζόταν κάθε μέρα έξι ώρες θα έφτιαχνε κάθε μέρα μια αξία αρκετή για να αγοράσει το μέσο ποσό από τα καθημερινά του μέσα συντήρησης ή για να διατηρεί τον εαυτό του σαν εργαζόμενο άνθρωπο.

Μα ο άνθρωπος μας είναι μισθωτός εργάτης. Πρέπει, λοιπόν, να πουλάει την εργατική του δύναμη σε κάποιον καπιταλιστή. Αν την πουλάει 3 σελίνια τη μέρα ή 18 σελίνια τη βδομάδα, την πουλάει στην αξία της. Ας υποθέσουμε πως είναι κλώστης. Όταν εργάζεται έξι ώρες την ημέρα θα προσθέτει κάθε μέρα στο μπαμπάκι 3 σελίνια αξία: Η αξία αυτή, που προσθέτει κάθε μέρα ο κλώστης, θα ήταν ίσα – ίσα ένα ισοδύναμο για το μισθό του ή για την τιμή της εργατικής του δύναμης, που παίρνει κάθε μέρα. Μα στην περίπτωση αυτή δεν θα έμενε στον καπιταλιστή κανενός είδους υπεραξία ή υπερπροϊόν. Εδώ λοιπόν είναι ο κόμπος!

Αγοράζοντας την εργατική δύναμη του εργάτη και πληρώνοντας την στην αξία της, ο καπιταλιστής απόκτησε, όπως και κάθε άλλος αγοραστής, το δικαίωμα να καταναλώνει ή να χρησιμοποιεί το εμπόρευμα που αγόρασε. Καταναλώνεις ή χρησιμοποιείς τη δύναμη ενός ανθρώπου, όταν τον βάλεις να εργάζεται, όπως καταναλώνεις ή χρησιμοποιείς μια μηχανή, όταν την βάλεις μπροστά. Πληρώνοντας την ημερήσια ή τη βδομαδιάτικη αξία της εργατικής δύναμης του εργάτη, ο καπιταλιστής απόκτησε, λοιπόν, το δικαίωμα να χρησιμοποιεί ή να βάζει την εργατική αυτή δύναμη να εργάζεται όσο διαρκεί μια ολόκληρη μέρα ή βδομάδα. Η εργάσιμη μέρα ή η εργάσιμη βδομάδα έχει, φυσικά, κάποια όρια, μα αυτά θα τα εξετάσουμε αργότερα πιο λεπτομερειακά.

Για την ώρα θα ήθελα να στρέψω την προσοχή σας σε ένα αποφασιστικό σημείο.

Η αξία της εργατικής δύναμης καθορίζεται από το ποσό της εργασίας που είναι αναγκαίο για τη συντήρησή της και την αναπαραγωγή της, μα η χρήση της εργατικής δύναμης περιορίζεται μόνο από την ενεργητικότητα και τη φυσική αντοχή του εργάτη.

Η καθημερινή ή βδομαδιάτικη αξία της εργατικής δύναμης είναι ολότελα ξεχωριστά πράγματα από την καθημερινή ή βδομαδιάτικη λειτουργία της δύναμης αυτής, το ίδιο όπως είναι ολότελα ξεχωριστά πράγματα η τροφή που χρειάζεται ένα άλογο και ο χρόνος που μπορεί να σηκώνει τον καβαλάρη. Το ποσό της εργασίας που καθορίζει την αξία της εργατικής δύναμης του εργάτη δεν αποτελεί με κανένα τρόπο όριο στο ποσό της εργασίας που μπορεί να κάνει η εργατική του δύναμη. Ας πάρουμε το παράδειγμα του κλώστη μας.

Είδαμε πως για να αναπαράγει καθημερινά την εργατική του δύναμη πρέπει να αναπαράγει καθημερινά μια αξία από 3 σελίνια, που θα το κατορθώσει αν εργάζεται έξι ώρες την ημέρα. Αυτό, ωστόσο, δεν τον εμποδίζει να μπορεί να εργαστεί δέκα ή δώδεκα ή και περισσότερες ώρες την ημέρα. Πληρώνοντας όμως την καθημερινή ή βδομαδιάτικη αξία της εργατικής δύναμης του κλώστη ο καπιταλιστής απόκτησε το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την εργατική αυτή δύναμη όσο διαρκεί ολόκληρη η μέρα ή η βδομάδα. Θα τον βάλει, λοιπόν, να εργάζεται κάθε μέρα δώδεκα, ας πούμε, ώρες.

Θα πρέπει, δηλαδή, να εργάζεται άλλες έξι ώρες πέρα και πάνω από τις έξι ώρες που χρειάζεται για να αναπληρώσει το μισθό του ή την αξία της εργατικής του δύναμης και αυτές τις ώρες θα τις

ονομάσω ώρες υπερεργασίας. Η υπερεργασία αυτή θα αντικειμενοποιηθεί σε μια υπεραξία και ένα υπερπροϊόν.

Αν λ.χ. ο κλώστης μας με την καθημερινή του εξάωρη εργασία πρόσθετε στο βαμβάκι 3 σελίνια αξία, μια αξία που είναι ίσα - ίσα ένα ισοδύναμο με το μισθό του, σε δώδεκα ώρες θα πρόσθετε στο μπαμπάκι μια αξία από έξι σελίνια και θα έφτιαχνε ένα ανάλογο πλεόνασμα από νήμα. Μια που πούλησε την εργατική του δύναμη στον καπιταλιστή, ολόκληρη η αξία του προϊόντος που δημιουργήθηκε απ' αυτόν ανήκει στον καπιταλιστή, στον ιδιοκτήτη pro tem [για την ώρα] της εργατικής του δύναμης.

Ο καπιταλιστής, πληρώνοντας τρία σελίνια, θα πραγματοποιήσει, λοιπόν, μια αξία από 6 σελίνια, γιατί πληρώνοντας μια αξία, που μέσα της είναι αποκρυσταλλωμένες έξι ώρες εργασίας, παίρνει σε αντάλλαγμα μια αξία όπου είναι αποκρυσταλλωμένες δώδεκα ώρες εργασίας. Με την καθημερινή επανάληψη της ίδιας αυτής κίνησης θα πληρώνει ο καπιταλιστής κάθε μέρα τρία σελίνια και θα τσεπώνει κάθε μέρα, έξι σελίνια, απ' τα οποία τα μισά θα πηγαίνουν ξανά για να πληρωθεί ο μισθός του εργάτη και τα άλλα μισά θα αποτελούν την υπεραξία, που γι' αυτή δεν πληρώνει κανένα ισοδύναμο. Πάνω σ' αυτό το είδος της συναλλαγής ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία στηρίζεται ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής ή το σύστημα της μισθωτής εργασίας, που αναπαράγει σταθερά τον εργάτη σαν εργάτη και τον καπιταλιστή σαν καπιταλιστή.

Όταν όλοι οι άλλοι όροι παραμένουν οι ίδιοι, το ποσοστό της υπεραξίας θα εξαρτιέται από την αναλογία ανάμεσα σε κείνο το μέρος της εργάσιμης μέρας που είναι αναγκαίο για να αναπαράγεται η αξία της εργατικής δύναμης και στον παραπάνω χρόνο ή υπερεργασία, που γίνεται για τον καπιταλιστή. Θα εξαρτιέται, κατά συνέπεια, από την αναλογία που παρατείνεται η εργάσιμη μέρα πέρα και πάνω από το χρονικό διάστημα, που αναπαράγει ο εργάτης με την εργασία του μόνο την αξία της εργατικής του δύναμης ή που αναπληρώνει το μισθό του.

ΙΧ. Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τώρα πρέπει να γυρίσουμε στη φράση «αξία ή τιμή της εργασίας».

Είδαμε πως, στην πραγματικότητα, αυτή είναι μόνο η αξία της εργατικής δύναμης, που τη μετρούμε με τις αξίες των εμπορευμάτων που είναι απαραίτητα για τη συντήρηση της. Επειδή όμως ο εργάτης παίρνει το μισθό του ύστερα από την εκτέλεση της εργασίας του και ξέρει ακόμα πως αυτό που πραγματικά δίνει στον καπιταλιστή είναι η εργασία του, η αξία ή η τιμή της εργατικής του δύναμης παρουσιάζεται σ' αυτόν αναγκαστικά σαν τιμή ή αξία αυτής της ίδιας της εργασίας του. Αν η τιμή της εργατικής του δύναμης είναι τρία σελίνια, όπου έχουν αντικειμενοποιηθεί έξι ώρες εργασίας, και αν αυτός εργάζεται δώδεκα ώρες, νομίζει αναγκαστικά πως τα τρία αυτά σελίνια είναι η αξία ή η τιμή μιας εργασίας δώδεκα ωρών, παρ' όλο που οι δώδεκα αυτές ώρες εργασίας έχουν αντικειμενοποιηθεί σε μια αξία έξι σελινιών. Αυτό οδηγεί σε ένα διπλό αποτέλεσμα:

Πρώτο. Η αξία ή η τιμή της εργατικής δύναμης παίρνει τη μορφή της τιμής ή της αξίας αυτής της ίδιας της εργασίας, παρ' όλο που, αν μιλήσουμε με ακρίβεια, αξία και τιμή της εργασίας είναι όροι δίχως νόημα.

Δεύτερο. Παρ' όλο που πληρώνεται ένα μέρος μόνο από την καθημερινή εργασία του εργάτη, ενώ το άλλο μέρος μένει απλήρωτο, και ενώ η απλήρωτη αυτή εργασία ή υπερεργασία αποτελεί ίσα - ίσα το ποσό που σχηματίζει την υπεραξία ή το κέρδος, φαίνεται σα να είναι πληρωμένη ολόκληρη η εργασία.

Αυτή η απατηλή όψη ξεχωρίζει τη μισθωτή εργασία από τις άλλες ιστορικές μορφές της εργασίας. Πάνω στη βάση του συστήματος της μισθωτής εργασίας φαίνεται, ακόμα και η απλήρωτη εργασία, σαν πληρωμένη. Στο δούλο αντίθετα, και το πληρωμένο ακόμα μέρος της εργασίας του παρουσιάζεται σαν απλήρωτο. Φυσικά, ο δούλος, για να δουλεύει, πρέπει να ζει και ένα μέρος από την εργάσιμη μέρα του πηγαίνει για να αναπληρωθεί η αξία της ατομικής του συντήρησης. Επειδή όμως ανάμεσα σ' αυτόν και στον κύριο του δεν έγινε καμιά συμφωνία, ούτε καμιά πράξη πούλησης και αγοράς ανάμεσα στα δυο μέρη, φαίνεται σα να παραχωρεί δωρεάν ολόκληρη την εργασία του.

Ας πάρουμε, από το άλλο μέρος, το δουλοπάροικο αγρότη, έτσι όπως υπήρχε, θα μπορούσα να πω, ως χθες ακόμα σε όλη την Ανατολική Ευρώπη. Ο αγρότης αυτός εργαζόταν λ.χ. τρεις μέρες για τον εαυτό του στο δικό του χωράφι, ή στο χωράφι που του παραχώρησαν, και τις τρεις επόμενες εργαζόταν αναγκαστικά και δωρεάν στο κτήμα του τσιφλικά. Εδώ, λοιπόν, το πληρωμένο και το απλήρωτο μέρος της εργασίας ήταν ξεκάθαρα χωρισμένα, χωρισμένα σε χρόνο και σε τόπο. Και οι φιλελεύθεροι μας ξεχείλιζαν από ηθική αγανάκτηση για την τερατώδη ιδέα να αναγκάζεις έναν άνθρωπο να δουλεύει δωρεάν.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, είτε εργάζεται ένας άνθρωπος τρεις μέρες τη βδομάδα για τον εαυτό του στο δικό του χωράφι και τρεις μέρες δωρεάν στο κτήμα του τσιφλικά του, είτε εργάζεται έξι ώρες τη μέρα στη φάμπρικα ή στο εργαστήριο για τον εαυτό του και έξι ώρες για τον εργοδότη του, είναι ένα και το αυτό, αν και στη δεύτερη περίπτωση το πληρωμένο και το απλήρωτο μέρος της εργασίας είναι αξεδιάλυτα μπλεγμένα μεταξύ τους και σκεπάζουν πέρα - πέρα τη φύση της συναλλαγής με τη μεσολάβηση μιας συμφωνίας και την πληρωμή στο τέλος της βδομάδας. Η δωρεάν εργασία παρουσιάζεται στη μια περίπτωση πως δίνεται θεληματικά και στην άλλη αναγκαστικά. Αυτή είναι όλη η διαφορά.

Όταν χρησιμοποιώ τις λέξεις «αξία της εργασίας» θα τις χρησιμοποιώ μόνο σαν λαϊκό όρο για την «αξία της εργατικής δύναμης».

X. ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΒΓΑΙΝΕΙ ΠΟΥΛΩΝΤΑΣ ΤΟ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑ ΣΤΗΝ ΑΞΙΑ ΤΟΥ

Υποθέστε πως μια ώρα μέση εργασία είναι αντικειμενοποιημένη σε μια αξία ίση με έξι πέννες ή δώδεκα ώρες μέση εργασία σε αξία ίση με έξι σελίνια. Υποθέστε, ακόμα, πώς η αξία της εργασίας είναι τρία σελίνια ή το προϊόν μιας εξάωρης εργασίας: Αν, τότε, στις πρώτες ύλες, στις μηχανές κ.τ.λ. που χρησιμοποιούνται για ένα εμπόρευμα, ήταν αντικειμενοποιημένες είκοσι τέσσερις ώρες μέση εργασία, η αξία του θα ανέβαινε σε δώδεκα σελίνια. Αν, ακόμα, ο εργάτης που τον απασχολεί ο καπιταλιστής πρόσθετε δώδεκα ώρες στα μέσα παραγωγής, οι δώδεκα αυτές ώρες θα είχαν αντικειμενοποιηθεί σε μια πρόσθετη αξία έξι σελινιών.

Η συνολική αξία του προϊόντος θα ανερχόταν, κατά συνέπεια, σε τριάντα έξι ώρες αντικειμενοποιημένη εργασία και θα ήταν ίση με δέκα οκτώ σελίνια. Επειδή όμως η αξία της εργασίας ή ο μισθός που πληρώθηκε στον εργάτη ήταν μόνο τρία σελίνια, ο καπιταλιστής δεν θα είχε πληρώσει κανένα ισοδύναμο για την εξάωρη υπερεργασία που έκανε ο εργάτης και που είναι αντικειμενοποιημένη στην αξία τού εμπορεύματος. Πουλώντας το εμπόρευμα αυτό στην αξία του, δέκα οκτώ σελίνια, θα πραγματοποιούσε, λοιπόν, ο καπιταλιστής μια αξία από τρία σελίνια, που γι' αυτή δεν θα είχε πληρώσει κανένα ισοδύναμο.

Τα τρία αυτά σελίνια θα αποτελούσαν την υπεραξία ή το κέρδος που τσεπώνεται απ' αυτόν. Κατά συνέπεια, ο καπιταλιστής θα πραγματοποιούσε το κέρδος των τριών σελινιών όχι γιατί

πουλάει το εμπόρευμα σε μια τιμή πάνω από την αξία του, μα γιατί το πουλάει στην πραγματική του αξία.

Η αξία ενός εμπορεύματος καθορίζεται από το συνολικό ποσό της εργασίας που περιέχεται σ' αυτό. Ένα μέρος όμως από το ποσό αυτό της εργασίας αντικειμενοποιήθηκε σε μια αξία, που πληρώθηκε γι' αυτή ένα ισοδύναμο με τη μορφή του μισθού και ένα μέρος σε μια αξία που δεν πληρώθηκε γι' αυτή κανένα ισοδύναμο.

Μέρος από την εργασία που περιέχεται στο εμπόρευμα είναι πληρωμένη εργασία και μέρος απλήρωτη εργασία. Όταν, λοιπόν, ο καπιταλιστής πουλάει το εμπόρευμα του στην αξία του, σαν αποκρυστάλλωμα δηλαδή του συνολικού ποσού της εργασίας, που χρησιμοποιήθηκε σ' αυτό, πρέπει το δίχως άλλο να πουλάει με κέρδος, γιατί δεν πουλάει μόνο αυτό που του στοίχισε κάποιο ισοδύναμο, μα πουλάει και αυτό ακόμα που δεν του στοίχισε τίποτα, παρ' όλο που στον εργάτη κόστισε εργασία. Το κόστος του εμπορεύματος για τον καπιταλιστή και το πραγματικό κόστος είναι δυο διαφορετικά πράγματα.

Ξαναλέω, λοιπόν, πως τα κανονικά και τα κατά μέσο όρο κέρδη δε γίνονται με την πούληση του εμπορεύματος πάνω από την αξία του μα με την πούλησή του στην πραγματική του αξία.

XI. ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΡΗ ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΧΩΡΙΖΕΤΑΙ Η ΥΠΕΡΑΞΙΑ

Την υπεραξία, ή το μέρος εκείνο από τη συνολική αξία του εμπορεύματος που έχει αντικειμενοποιηθεί η υπερεργασία. ή η απλήρωτη εργασία του εργαζόμενου, το ονομάζω κέρδος. Ο εργοδότης καπιταλιστής δεν τσεπώνει ο ίδιος ολόκληρο το κέρδος.

Το μονοπώλιο πάνω στη γη δίνει τη δυνατότητα στο γαιοκτήμονα να παίρνει ένα μέρος από την υπεραξία αυτή με το όνομα γαιοπρόσοδος είτε το έδαφος χρησιμοποιείται για καλλιέργεια, είτε για οικοδομές, είτε για σιδηροδρόμους ή για οποιοδήποτε άλλο παραγωγικό σκοπό. Από το άλλο μέρος, η ίδια αυτή η κατοχή των μέσων της εργασίας που δίνει στο βιομήχανο καπιταλιστή τη δυνατότητα να παράγει υπεραξία ή, πράγμα που είναι το ίδιο, να ιδιοποιείται ο ίδιος ένα ορισμένο ποσό απλήρωτης εργασίας, δίνει και στον ιδιοκτήτη μέσων παραγωγής, που τα δανείζει στο σύνολο τους ή σε ένα μόνο μέρος στον εργοδότη καπιταλιστή, με μια λέξη στο χρηματοδότη καπιταλιστή, τη δυνατότητα να διεκδικεί και αυτός ένα άλλο μέρος από την υπεραξία με το όνομα τόκος, έτσι που στον εργοδότη καπιταλιστή σαν τέτοιο δεν μένει παρά μόνο αυτό που ονομάζουμε βιομηχανικό ή εμπορικό κέρδος.

Το ζήτημα το σχετικό με τους νόμους που ρυθμίζουν την κατανομή αυτή του συνολικού ποσού της υπεραξίας ανάμεσα στις τρεις αυτές κατηγορίες των ανθρώπων, είναι ένα ζήτημα ολότελα ξένο από το θέμα μας. Ωστόσο, από όσα αναφέραμε, προκύπτουν τα παρακάτω:

Γαιοπρόσοδος, Τόκος και Βιομηχανικό Κέρδος είναι μόνο διαφορετικά ονόματα για διαφορετικά μέρη της υπεραξίας του εμπορεύματος ή της απλήρωτης εργασίας που περιέχεται σ' αυτό και προέρχονται όλα από την ίδια πηγή και από αυτή μόνο. Δεν προέρχονται από το έδαφος σαν έδαφος, ούτε από το κεφάλαιο σαν κεφάλαιο, μα το έδαφος και το κεφάλαιο δίνουν τη δυνατότητα στους ιδιοκτήτες τους να παίρνουν τα αντίστοιχα μερίδια τους από την υπεραξία που ξεζουμίζει ο εργοδότης καπιταλιστής από τους εργάτες του. Για τον ίδιο τον εργάτη έχει δεύτερη σημασία αν η υπεραξία αυτή, το αποτέλεσμα της υπερεργασίας του ή της απλήρωτης δουλειάς του, τσεπώνεται ολόκληρη από τον εργοδότη καπιταλιστή ή αν αυτός εξαναγκάζεται να παραχωρεί σε τρίτους μερίδια από αυτή, με το όνομα γαιοπρόσοδος και τόκος. Αν υποθέσουμε πως ο εργοδότης

καπιταλιστής χρησιμοποιεί μόνο δικά του κεφάλαια και πως ο ίδιος είναι και ιδιοκτήτης της γης, τότε όλη η υπεραξία πηγαίνει στην τσέπη του.

Εκείνος που βγάζει άμεσα την υπεραξία από τον εργάτη είναι ο εργοδότης καπιταλιστής, οποιοδήποτε και αν είναι το μερίδιο που κρατάει τελικά από την υπεραξία. Από τη σχέση αυτή ανάμεσα στον εργοδότη καπιταλιστή και τον εργάτη εξαρτιέται, λοιπόν, ολόκληρο το σύστημα της μισθωτής εργασίας καθώς και ολόκληρο το σημερινό σύστημα παραγωγής. Μερικοί πολίτες που πήραν μέρος στη συζήτηση μας είχαν, κατά συνέπεια, άδικο όταν προσπαθούσαν να ελαττώσουν τη σημασία των πραγμάτων και να πραγματευθούν τη βασική αυτή σχέση ανάμεσα στον εργοδότη καπιταλιστή και τον εργάτη σαν ζήτημα με δεύτερη σημασία, παρ' όλο που είχαν δίκιο όταν έκαναν τη διαπίστωση, πως κάτω από δοσμένες συνθήκες μια ύψωση στις τιμές θα μπορούσε να θίξει σε πολύ άνισο βαθμό τον εργοδότη καπιταλιστή, το γαιοκτήμονα και, αν σας αρέσει, το φοροεισπράκτορα.

Από ό,τι διαπιστώθηκε βγαίνει και ένα άλλο συμπέρασμα:

Το μέρος εκείνο από την αξία του εμπορεύματος, που αντιπροσωπεύει μόνο την αξία των πρώτων υλών, των μηχανών, με μια λέξη, την αξία των μέσων παραγωγής που καταναλώθηκαν, δεν αποτελεί καθόλου εισόδημα, μα αντικαθιστά μόνο κεφάλαιο. Ανεξάρτητα όμως από αυτό, δεν είναι σωστό πως το άλλο μέρος από την αξία του εμπορεύματος που αποτελεί εισόδημα, ή που μπορεί να δαπανηθεί σαν μισθός, κέρδος, γαιοπρόσοδος, τόκος, αποτελείται από την αξία του μισθού, την αξία της γαιοπροσόδου, την αξία του κέρδους κ.τ.λ. Θα αφήσουμε στην αρχή κατά μέρος το μισθό και θα εξετάσουμε μόνο το βιομηχανικό κέρδος, τον τόκο και τη γαιοπρόσοδο. Πριν λίγο είδαμε πως η υπεράξια που περιέχεται στο εμπόρευμα ή στο μέρος εκείνο από την αξία του, όπου έχει αντικειμενοποιηθεί απλήρωτη εργασία, αναλύεται σε διάφορα μέρη με τρία διαφορετικά ονόματα. Μα θα ήταν ολότελα αντίθετο με την αλήθεια να πούμε πως η αξία του αποτελείται ή σχηματίζεται με την πρόσθεση των ανεξάρτητων αξιών από τα τρία αυτά συστατικά μέρη.

Αν μια ώρα εργασίας αντικειμενοποιείτε σε μια αξία από έξι πέννες, αν η εργάσιμη μέρα του εργάτη αποτελείται από δώδεκα ώρες, αν το μισό από το χρονικό αυτό διάστημα είναι απλήρωτη εργασία, η υπερεργασία αυτή θα προσθέσει στο εμπόρευμα τρία σελίνια υπεραξία, δηλαδή, μια αξία που γι' αυτή δεν πληρώθηκε κανένα ισοδύναμο. Αυτή η υπεραξία των τριών σελινιών είναι όλο το ποσό που μπορεί να μοιραστεί ο εργοδότης καπιταλιστής, σε μια οποιαδήποτε αναλογία με το γαιοκτήμονα και τον χρηματοδότη. Η αξία αυτών των τριών σελινιών αποτελεί το όριο της αξίας, που μπορούν να μοιραστούν μεταξύ τους.

Ο εργοδότης καπιταλιστής δεν προσθέτει στην αξία των εμπορευμάτων μια αυθαίρετη αξία για το κέρδος του και πάνω σ' αυτή μια ακόμα αξία για το γαιοκτήμονα. κ.τ.λ. έτσι που το άθροισμα των αξιών αυτών, που καθορίστηκαν αυθαίρετα, να αποτελεί τη συνολική αξία. Βλέπετε, λοιπόν, την πλάνη που βρίσκεται στη λαϊκή αντίληψη, που συγχέει το χωρισμό μιας δοσμένης αξίας σε τρία μέρη, με το σχηματισμό της αξίας αυτής με την πρόσθεση τριών ανεξάρτητων αξιών και μετατρέπει έτσι τη συνολική αξία, απ' όπου βγαίνουν η γαιοπρόσοδος, το κέρδος και ο τόκος σε ένα αυθαίρετο μέγεθος.

Αν το συνολικό κέρδος που πραγματοποιεί ένας καπιταλιστής είναι 100 λίρες, ονομάζουμε το ποσό αυτό, θεωρώντας το σαν απόλυτο μέγεθος, ποσό του κέρδους. Αν όμως υπολογίσουμε τη σχέση ανάμεσα στις 100 αυτές λίρες και στο κεφάλαιο που καταβλήθηκε, ονομάζουμε το σχετικό αυτό μέγεθος ποσοστό του κέρδους. Είναι φανερό πως το ποσοστό αυτό του κέρδους μπορούμε να το εκφράσουμε με δύο τρόπους.

Ας υποθέσουμε πως το κεφάλαιο που ξοδεύτηκε σε μισθούς είναι 100 λίρες. Αν η υπεραξία που δημιουργήθηκε ήταν και αυτή 100 λίρες - και αυτό θα μας έδειχνε πως η μισή εργάσιμη μέρα του εργάτη αποτελείται από απλήρωτη εργασία - και αν μετρήσουμε το κέρδος αυτό με την αξία του κεφαλαίου που καταβλήθηκε σε μισθούς, θα πούμε πως το ποσοστό του κέρδους φτάνει τα εκατό τα εκατό, γιατί η αξία που πληρώθηκε ήταν εκατό και η αξία που πραγματοποιήθηκε διακόσια.

Αν, από το άλλο μέρος, δεν πάρουμε υπόψη μας μόνο το κεφάλαιο που ξοδεύτηκε σε μισθούς μα το συνολικό κεφάλαιο που έχει καταβληθεί, λ.χ. 500 λίρες, απ' όπου οι 400 λίρες αντιπροσωπεύουν την αξία των πρώτων υλών, των μηχανών κ.τ.λ., θα πούμε πως το ποσοστό του κέρδους είναι μόνο είκοσι τα εκατό, γιατί το κέρδος των εκατό λιρών δεν θα ήταν, παρά το ένα πέμπτο μόνο από το συνολικό κεφάλαιο που καταβλήθηκε.

Ο πρώτος τρόπος να εκφράζουμε το ποσοστό του κέρδους είναι ο μόνος που μας φανερώνει την πραγματική σχέση ανάμεσα στην πληρωμένη και την απλήρωτη εργασία, τον πραγματικό βαθμό της exploitation [εκμετάλλευσης], αν μου επιτρέψετε να χρησιμοποιήσω τη γαλλική αυτή λέξη, της εργασίας. Ο άλλος τρόπος είναι αυτός που βρίσκεται σε κοινή χρήση και είναι, πραγματικά, κατάλληλος για ορισμένους σκοπούς. Οπωσδήποτε, είναι πολύ χρήσιμος για να κρύβει ως ποιο βαθμό ξεζουμίζει ο καπιταλιστής απλήρωτη εργασία από τον εργάτη.

Σε όσες παρατηρήσεις θα κάνω ακόμα θα χρησιμοποιώ τη λέξη κέρδος για το συνολικό ποσό της υπεραξίας που βγάζει ο καπιταλιστής, χωρίς να παίρνω καθόλου υπόψη μου το χωρισμό της υπεραξίας αυτής στα διάφορα μέρη, και όταν χρησιμοποιώ τις λέξεις ποσοστό του κέρδους, θα μετρώ πάντα το κέρδος με την αξία του κεφαλαίου που καταβλήθηκε σε μισθούς.

XII. ΓΕΝΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΚΕΡΔΗ ΤΟΥΣ ΜΙΣΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΤΙΜΕΣ

Όταν εκπέσουμε από την αξία ενός εμπορεύματος το μέρος που αναπληρώνει την αξία που έχουν οι πρώτες ύλες και τα άλλα μέσα παραγωγής, που χρησιμοποιήθηκαν σ' αυτό, δηλαδή την αξία που αντιπροσωπεύει την προηγούμενη εργασία που περιέχεται σ' αυτό, ότι μένει από την αξία του είναι τότε το ποσό της εργασίας που πρόσθεσε ο εργάτης που απασχολήθηκε τελευταία.

Αν ο εργάτης αυτός εργάζεται δώδεκα ώρες τη μέρα, αν δώδεκα ώρες μέση εργασία είναι αποκρυσταλλωμένη σε ένα ποσό χρυσάφι ίσο με έξι σελίνια, η πρόσθετη αυτή αξία των έξι σελινιών είναι η μοναδική αξία που έχει δημιουργήσει η εργασία του. Αυτή η δοσμένη αξία, που καθορίζεται από το χρόνο της εργασίας του, είναι το μοναδικό ποσό, απ' όπου και οι δυο τους, ο εργάτης και ο καπιταλιστής, θα πάρουν το αντίστοιχο ο καθ' ένας μερτικό του, ή το μέρισμά του, είναι η μοναδική αξία, που μπορεί να χωριστεί σε μισθό και σε κέρδος. Είναι φανερό, πως αυτή η ίδια η αξία δεν μπορεί να αλλάξει από τις μεταβαλλόμενες αναλογίες που είναι δυνατό να χωριστεί ανάμεσα σ' αυτά τα δυο μέρη. Δεν θα άλλαζε λοιπόν τίποτα αν αντί για ένα εργάτη βάλατε ολόκληρο τον εργατικό πληθυσμό, δώδεκα εκατομμύρια λ.χ. εργάσιμες μέρες αντί για μια.

Μια που ο καπιταλιστής και ο εργάτης έχουν να μοιράσουν μόνο αυτή την περιορισμένη αξία, δηλαδή την αξία που έχει για μέτρο τη συνολική εργασία του εργάτη, τότε όσο περισσότερα πάρει ο ένας τόσο λιγότερα θα πάρει ο άλλος, και αντίστροφα. Όταν ένα ποσό είναι καθορισμένο, το ένα μέρος από αυτό αυξάνει αντίστροφα απ' ότι μικραίνει το άλλο.

Αν μεταβληθεί ο μισθός, το κέρδος θα μεταβληθεί προς την αντίθετη κατεύθυνση. Όταν ο μισθός πέφτει το κέρδος ανεβαίνει. Όταν ο μισθός ανεβαίνει, το κέρδος πέφτει. Αν, σύμφωνα με

την προηγούμενη υπόθεση μας, ο εργάτης παίρνει τρία σελίνια, που ισοδυναμούν με το μισό της αξίας που δημιούργησε, ή αν όλη η εργάσιμη μέρα του αποτελείται από μισή πληρωμένη και μισή απλήρωτη εργασία, το ποσοστό τού κέρδους θα είναι 100 τα εκατό, γιατί ο καπιταλιστής θα έπαιρνε άλλα τρία σελίνια.

Αν ο εργάτης παίρνει μόνο δύο σελίνια, ή αν εργάζεται το ένα τρίτο μόνο από την εργάσιμη μέρα για τον εαυτό του, ο καπιταλιστής θα πάρει τέσσερα σελίνια και το ποσοστό του κέρδους θα είναι 200 τα εκατό. Αν ο εργάτης πάρει τέσσερα σελίνια, ο καπιταλιστής θα πάρει μονάχα δυο και το ποσοστό του κέρδους θα πέσει στα 50 τα εκατό, μα όλες αυτές οι μεταβολές δεν θα θίξουν την αξία του εμπορεύματος. Μια γενική αύξηση των μισθών θα κατάληγε, λοιπόν, σε μια γενική πτώση του ποσοστού κέρδους χωρίς να επηρεάσει καθόλου τις αξίες.

Μα, παρ' όλο που οι αξίες των εμπορευμάτων, που αυτές, σε τελευταία ανάλυση, πρέπει να ρυθμίζουν τις τιμές στην αγορά, καθορίζονται αποκλειστικά από τα συνολικά ποσά της εργασίας που ενσωματώνεται σ' αυτά και όχι από το χωρισμό του ποσού αυτού σε πληρωμένη και σε απλήρωτη εργασία, δεν θα πει μ' αυτό καθόλου πως οι αξίες ξεχωριστών εμπορευμάτων ή πολλών μαζί εμπορευμάτων που έχουν παραχθεί σε δώδεκα λ.χ. ώρες θα παραμείνουν σταθερές. Ο αριθμός ή η μάζα των εμπορευμάτων που έχουν παραχθεί μέσα σε ένα δοσμένο χρονικό διάστημα εργασίας ή με μια δοσμένη ποσότητα εργασίας, εξαρτιέται από την παραγωγική δύναμη της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε και όχι από τη διάρκεια ή το μάκρος της.

Με ένα κάποιο βαθμό παραγωγικής δύναμης η κλωστική εργασία μπορεί σε μια μέρα δώδεκα ωρών εργασίας να παράγει δώδεκα λ.χ. λίβρες κλωστή και με ένα μικρότερο βαθμό παραγωγικής δύναμης να παράγει δύο μόνο λίβρες. Αν τώρα μια δωδεκάωρη μέση εργασία είχε αντικειμενοποιηθεί στην αξία των έξι σελινιών, στη μια περίπτωση, δώδεκα λίβρες κλωστή θα στοίχιζαν έξι σελίνια και στην άλλη, δυο λίβρες κλωστή θα στοίχιζαν πάλι έξι σελίνια. Η μια λίβρα κλωστή θα στοίχιζε, κατά συνέπεια, στη μια περίπτωση έξι πέννες και στην άλλη τρία σελίνια.

Η διαφορά αυτή στην τιμή θα οφείλονταν στη διαφορά των παραγωγικών δυνάμεων που χρησιμοποιήθηκαν. Με τη μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη, σε μια λίβρα κλωστή θα ενσωματωνόταν μια ώρα εργασίας, ενώ με τη μικρότερη παραγωγική δύναμη θα ενσωματωνόταν έξι ώρες εργασίας σε μια λίβρα κλωστή. Η τιμή μιας λίβρας κλωστής θα ήταν στη μια περίπτωση μόνο έξι πέννες, παρ' όλο που ο μισθός θα ήταν σχετικά υψηλός και το ποσοστό του κέρδους χαμηλό, ενώ στην άλλη περίπτωση θα ήταν τρία σελίνια, παρ' όλο που ο μισθός θα ήταν χαμηλός και το ποσοστό του κέρδους υψηλό.

Αυτό γίνεται, γιατί η τιμή μιας λίβρας κλωστής ρυθμίζεται από το συνολικό ποσό της εργασίας που έχει καταναλωθεί σ' αυτή και όχι από την αναλογία που χωρίζεται το συνολικό αυτό ποσό σε πληρωμένη και σε απλήρωτη εργασία. Το γεγονός, λοιπόν, που ανάφερα πριν, πως δηλαδή η εργασία που πληρώνεται φτηνά μπορεί να παράγει ακριβά εμπορεύματα, χάνει κατά συνέπεια την παράδοση όψη του. Είναι μόνο εκδήλωση του γενικού νόμου, πως η αξία ενός εμπορεύματος ρυθμίζεται από το ποσό της εργασίας που έχει καταναλωθεί σ' αυτό και πως το ποσό αυτό της εργασίας εξαρτιέται πέρα - πέρα από τις παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας που χρησιμοποιήθηκε και θα αλλάζει, κατά συνέπεια, κάθε φορά που μεταβάλλεται η παραγωγικότητα της εργασίας.

XIII. ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΝΑ ΥΨΩΘΕΙ Ο ΜΙΣΘΟΣ Ή ΝΑ ΜΗΝ ΕΛΑΤΤΩΘΕΙ

Ας εξετάσουμε τώρα προσεχτικά τις κυριότερες περιπτώσεις που θα ζητηθεί να αυξηθούν οι μισθοί ή που θα αντισταθούν στην ελάττωση τους.

1. Είδαμε πως η αξία της εργατικής δύναμης, ή με την πιο λαϊκή έκφραση η αξία της εργασίας, καθορίζεται από την αξία που έχουν τα μέσα συντήρησης ή από το ποσό της εργασίας που χρειάζεται για να παραχθούν. Αν, τώρα, σε μια δοσμένη χώρα η αξία των μέσων συντήρησης, που χρειάζεται κατά μέσο όρο ένας εργάτης τη μέρα, αντιπροσώπευε έξι ώρες εργασίας που εκφράζεται με τρία σελίνια, ο εργάτης θα έπρεπε να εργάζεται έξι ώρες τη μέρα για να φτιάσει ένα ισοδύναμο για την καθημερινή του συντήρηση.

Αν ολόκληρη η εργάσιμη μέρα ήταν δώδεκα ώρες, ο καπιταλιστής θα πλήρωνε την αξία της εργασίας του πληρώνοντας σ' αυτόν τρία σελίνια. Η μισή εργάσιμη μέρα θα ήταν απλήρωτη εργασία και το ποσοστό του κέρδους θα έφτανε τα 100%. Υποθέστε όμως, τώρα, πως εξ αιτίας μιας ελάττωσης στην παραγωγικότητα θα χρειάζονταν περισσότερη εργασία για να παραχθεί, ας πούμε, το ίδιο ποσό από αγροτικά προϊόντα, έτσι που η τιμή των μέσων συντήρησης, που χρειάζονται κατά μέσο όρο τη μέρα, θα ανέβαινε από τρία σελίνια σε τέσσερα. Στην περίπτωση αυτή η αξία της εργασίας θα ανέβαινε κατά το ένα τρίτο πιο πάνω ή

33 1/3 τα εκατό. Θα χρειάζονταν οκτώ ώρες από την εργάσιμη μέρα για να παραχθεί ένα ισοδύναμο για την καθημερινή συντήρηση του εργάτη, σύμφωνα με το παλιό βιοτικό του επίπεδο.

Η υπερεργασία θα έπεφτε, λοιπόν, από έξι σε τέσσερις ώρες και το ποσοστό του κέρδους από 100% σε 50%. Αν επέμενε ο εργάτης να αυξηθεί ο μισθός του θα επέμενε μόνο και μόνο για να πάρει την αυξημένη αξία της εργασίας του, όπως κάνει και κάθε άλλος πωλητής εμπορευμάτων, που όταν αυξηθεί το κόστος παραγωγής του εμπορεύματος προσπαθεί να πάρει την αυξημένη του αξία. Αν δεν ανεβεί ο μισθός, ή αν δεν ανέβει αρκετά για να αντισταθμίσει τις αυξημένες αξίες των μέσων συντήρησης, η τιμή της εργασίας θα πέσει κάτω από την αξία της εργασίας και θα χειροτέρευε τότε το βιοτικό επίπεδο του εργάτη.

Θα μπορούσε όμως να έχουμε μια αλλαγή και προς την αντίθετη κατεύθυνση. '

Εξαιτίας της αυξημένης παραγωγικότητας της εργασίας, το ίδιο ποσό από τα μέσα συντήρησης που χρειάζονταν κατά μέσο όρο την μέρα, μπορούσε να πέσει από τρία σε δυο σελίνια, ή να χρειάζονταν τέσσερις αντί έξι ώρες από την εργάσιμη μέρα για να παραχθεί ένα ισοδύναμο με την αξία των καθημερινών μέσων συντήρησης. Ο εργάτης θα ήταν τώρα σε θέση να αγοράζει με δυο σελίνια τόσα μέσα συντήρησης όσα πρώτα με τρία σελίνια. Στην πραγματικότητα η αξία της εργασίας θα έπεφτε, μα η ελαττωμένη αυτή αξία θα αντιπροσώπευε το ίδιο ποσό εμπορεύματος όπως και πριν. Το κέρδος θα ανέβαινε τότε από τρία σελίνια σε τέσσερα σελίνια και το ποσοστό του κέρδους από 100 σε 200 τα εκατό.

Παρ' όλο που το απόλυτο βιοτικό επίπεδο του εργάτη θα παρέμενε το ίδιο, ο σχετικός μισθός του και μαζί μ' αυτόν και η σχετική κοινωνική του θέση σε σύγκριση με τη θέση του καπιταλιστή θα έπεφτε χαμηλά. Αν ο εργάτης αντιστεκόταν σ' αυτή την πτώση του σχετικού μισθού, θα προσπαθούσε να πάρει κάποιο μερίδιο μόνο από τις αυξημένες παραγωγικές δυνάμεις της δικής του εργασίας και να διατηρήσει την προηγούμενη σχετική του θέση στην κοινωνική κλίμακα. Έτσι, ύστερα από την κατάργηση των νόμων για τα σιτηρά, οι Άγγλοι αφέντες των εργοστασίων, παραβιάζοντας ανοιχτά τις πανηγυρικές υποσχέσεις που είχαν δώσει, όταν γίνονταν η εκστρατεία

ενάντια στους νόμους αυτούς, κατέβασαν γενικά κατά 10% τους μισθούς. Στην αρχή υπερνικήθηκε η αντίσταση των εργατών, μα ύστερα από μια σειρά περιστατικά, που δεν μπορώ εδώ να ασχοληθώ μ' αυτά, ξανακερδήθηκε αργότερα το 10%, που είχε χαθεί.

2. Οι αξίες των μέσων συντήρησης και κατά συνέπεια και η αξία της εργασίας μπορεί να μείνουν τα ίδια, μα να μεταβληθεί η χρηματική τους τιμή σαν αποτέλεσμα μιας προηγούμενης μεταβολής στην αξία του χρήματος.

Με την ανακάλυψη πιο αποδοτικών μεταλλείων κ.τ.λ. η παραγωγή δυο ουγκιών χρυσού θα μπορούσε να μη στοιχίζει περισσότερη εργασία από όση λ.χ. χρειάζονταν πρώτα η παραγωγή μιας ουγκιάς. Η αξία του χρυσού θα έπεφτε στο μισό ή πενήντα τα εκατό. Και επειδή τώρα οι αξίες όλων των άλλων εμπορευμάτων θα εκφράζονταν με τη διπλή χρηματική τιμή απ' ότι πριν, θα συνέβαινε το ίδιο και με την αξία της εργασίας. Οι δώδεκα ώρες εργασίας, που πρώτα εκφράζονταν με έξι σελίνια, θα εκφράζονται τώρα με δώδεκα σελίνια.

Αν ο μισθός του εργάτη έμενε στα τρία σελίνια, αντί να ανέβει στα έξι, η χρηματική τιμή της εργασίας του θα ήταν ίση με τη μισή αξία της εργασίας του και το βιοτικό επίπεδο του θα χειροτέρευε φοβερά. Το ίδιο θα συνέβαινε σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό και αν ακόμα ανέβαινε ο μισθός του μα όχι ανάλογα με την πτώση της αξίας του χρυσού. Σε μια τέτοια περίπτωση δεν θα άλλαζε τίποτα, ούτε στην παραγωγική δύναμη της εργασίας, ούτε στην προσφορά και τη ζήτηση, ούτε στις αξίες.

Δεν θα άλλαζε τίποτα έκτος από τη χρηματική ονομασία των αξιών αυτών. Το να λέμε πως σε μια τέτοια περίπτωση ο εργάτης δεν θα έπρεπε να επιμείνει για μια αναλογική αύξηση του μισθού, είναι σα να λέμε πως πρέπει να είναι ευχαριστημένος να πληρώνεται με ονόματα και όχι με πράγματα. Όλη η περασμένη ιστορία αποδεικνύει πως, κάθε φορά που γίνεται μια τέτοια υποτίμηση στο χρήμα, οι καπιταλιστές είναι έτοιμοι να αρπάξουν την ευκαιρία αυτή για να εξαπατήσουν τον εργάτη. Μια πολύ μεγάλη σχολή πολιτικό-οικονομολόγων βεβαιώνει πως, σαν συνέπεια της ανακάλυψης καινούριων χρυσοφόρων περιοχών, της καλύτερης εκμετάλλευσης των μεταλλείων του αργύρου και της φτηνότερης προσφοράς υδραργύρου, έπεσε πάλι η αξία στα πολύτιμα μέταλλα. Αυτό θα μπορούσε να εξηγήσει τις γενικές και ταυτόχρονες προσπάθειες στην ηπειρωτική Ευρώπη για αύξηση των μισθών.

3. Ως τώρα υποθέσαμε πως η εργάσιμη μέρα έχει δοσμένα όρια. Η εργάσιμη μέρα, αυτή καθαυτή, δεν έχει, ωστόσο, σταθερά όρια. Η σταθερή τάση του κεφαλαίου είναι να την μακραίνει ως τα ακρότατα φυσικά όρια που είναι δυνατό, γιατί στον ίδιο βαθμό αυξάνει η υπερεργασία και κατά συνέπεια και το κέρδος που προέρχεται από αυτή. Όσο περισσότερο κατορθώνει το κεφάλαιο να μακραίνει την εργάσιμη μέρα, τόσο μεγαλύτερο ποσό σφετερίζεται από την εργασία άλλων ανθρώπων. Στη διάρκεια του δέκατου έβδομου και τα πρώτα δύο τρίτα του δέκατου όγδοου, ακόμα, αιώνα, η δεκάωρη εργάσιμη μέρα ήταν η κανονική εργάσιμη μέρα σε όλη την Αγγλία.

Στη διάρκεια του αντιγιακομπίνικου πολέμου που στην πραγματικότητα ήταν ένας πόλεμος που έκαναν οι Βρετανοί βαρόνοι ενάντια στις βρετανικές εργαζόμενες μάζες, το κεφάλαιο γιόρταζε τα βακχικά του όργια και μάκραινε την εργάσιμη μέρα από δέκα σε δώδεκα, δεκατέσσερις και δεκαοχτώ ώρες.

Ο Μάλθους που δεν είναι σε καμιά περίπτωση ο άνθρωπος που μπορούμε να τον υποψιαστούμε για κλαυσιάρικο συναισθηματισμό, διακήρυξε σε ένα φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε γύρω στα 1815, πως, αν θα συνεχιζόταν η κατάσταση αυτή, η ζωή του έθνους θα χτυπιόνταν στην ίδια την πηγή της. Λίγα χρόνια πριν από τη γενική εισαγωγή των μηχανών, που είχαν νεοεφευρεθεί, το 1765, εκδόθηκε στην Αγγλία ένα φυλλάδιο με τον τίτλο «An Essay on Trade» (Πραγματεία για το εμπόριο). Ο ανώνυμος συγγραφέας, ένας άσπονδος εχθρός των εργαζομένων τάξεων, τονίζει σ'

αυτό την ανάγκη να μακρύνουν τα όρια της εργάσιμης μέρας. Ανάμεσα σε διάφορα άλλα μέσα που πρότεινε για το σκοπό αυτό ήταν και η ίδρυση «σπιτιών εργασίας» που, όπως λέει, θα έπρεπε να είναι «σπίτια τρόμου». Και ποια είναι η διάρκεια της εργάσιμης μέρας που προτείνει γι' αυτά τα «σπίτια τρόμου»; Δώδεκα ώρες, δηλαδή το ίδιο ίσα - ίσα χρονικό διάστημα, που το 1832 διακήρυτταν οι καπιταλιστές, οι πολιτικό-οικονομολόγοι και οι υπουργοί όχι μόνο πως υπήρχε, μα πως είναι και ο απαραίτητος χρόνος εργασίας για ένα παιδί κάτω των δώδεκα ετών.

Όταν πουλάει ο εργάτης την εργατική του δύναμη, και στο σημερινό σύστημα είναι υποχρεωμένος να την πουλάει, παραχωρεί στον καπιταλιστή την κατανάλωση της δύναμης αυτής, μα μέσα σε ορισμένα λογικά όρια. Πουλάει την εργατική του δύναμη για να την διατηρήσει, έκτος βέβαια από τη φυσική της φθορά, και όχι για να την καταστρέψει. Όταν πουλάει την εργατική του δύναμη στην καθημερινή ή βδομαδιατική αξία της, είναι φανερό πως δεν πρέπει από τη δύναμη αυτή να σπαταλήσει και να φθείρει σε μια μέρα, ή σε μια βδομάδα, δυο ημερών ή δυο βδομάδων δύναμη.

Πάρτε μια μηχανή που αξίζει 1000 λίρες. Αν η μηχανή αυτή φθείρεται ολοκληρωτικά μέσα σε δέκα χρόνια, θα προσθέτει στην αξία των εμπορευμάτων, που παίρνει μέρος στην παραγωγή τους, μια αξία από εκατό λίρες το χρόνο. Αν φθείρεται σε πέντε χρόνια θα προσθέτει 200 λίρες το χρόνο, δηλαδή, η αξία της χρονιάτικης φθοράς της είναι αντίστροφα ανάλογη με το χρόνο που χρειάζεται για να φθαρεί. Μα αυτό είναι κείνο που ξεχωρίζει τον εργαζόμενο άνθρωπο από τη μηχανή. Η μηχανή δεν φθείρεται στην ίδια ίσα-ίσα αναλογία που τη χρησιμοποιούμε. Ο άνθρωπος, αντίθετα, φθείρεται σε μεγαλύτερη αναλογία απ' ότι θα φαίνονταν με την απλή αριθμητική πρόσθεση εργασίας.

Όταν οι εργαζόμενοι προσπαθούν να ξαναφέρουν την εργάσιμη μέρα στις παλιές λογικές διαστάσεις της, ή, όπου δεν μπορούν να επιβάλουν ένα νομοθετικό καθορισμό της κανονικής εργάσιμης μέρας, να περιορίσουν την υπερεργασία με την αύξηση των μισθών, με μια αύξηση όχι μόνο ανάλογη με τον παραπάνω χρόνο μα μεγαλύτερη από την αναλογία αυτή, εκπληρώνουν μόνο ένα καθήκον απέναντι στον εαυτό τους και τη γενιά τους. Βάζουν μόνο όρια στους σφετερισμούς του κεφαλαίου. Ο χρόνος είναι ο χώρος για την ανθρώπινη ανάπτυξη.

Ένας άνθρωπος που δεν διαθέτει ελεύθερο χρόνο, που ολόκληρο το χρονικό διάστημα της ζωής του, έκτος από τις καθαρά φυσικές διακοπές για τον ύπνο, το φαγητό κ.τ.λ., απορροφείται από την εργασία του για τον καπιταλιστή, είναι κάτι παρακάτω από ένα φορτηγό ζώο. Είναι μια απλή μηχανή για να φτιάχνει Ξένο Πλούτο, τσακισμένος στο σώμα και αποκτηνωμένος στην ψυχή. Ωστόσο, ολόκληρη η ιστορία της σύγχρονης βιομηχανίας δείχνει πως το κεφάλαιο, αν δεν του μπει ένας φραγμός, εργάζεται χωρίς δισταγμό και οίκτο για να ρίξει ολόκληρη την εργατική τάξη σ' αυτή την κατάσταση της άκρας κατάπτωσης.

Παρατείνοντας την εργάσιμη μέρα ο καπιταλιστής μπορεί να πληρώνει μεγαλύτερο μισθό και όμως να κατεβάζει την αξία της εργασίας αν η αύξηση του μισθού δεν αντιστοιχεί με το μεγαλύτερο ποσό εργασίας που ξεζουμίζει και την παράλληλη φθορά της εργατικής δύναμης που προκαλεί μ' αυτό τον τρόπο. Αυτό μπορεί να γίνει και διαφορετικά. Οι αστοί στατιστικοί σας θα σας πουν λ.χ. πως ο μέσος μισθός κάθε οικογένειας στους εργοστασιακούς εργάτες στο Λαγκάστρ ανέβηκε.

Ξεχνούν, όμως, πως εκτός από την εργασία του άνδρα, του αρχηγού της οικογένειας, ρίχνονται τώρα κάτω από τις ρόδες του Τζαγκερνάουτ τού κεφαλαίου η γυναίκα του και τρία ή τέσσερα, ίσως, από τα παιδιά του και πως η ύψωση του συνολικού μισθού δεν ανταποκρίνεται στη συνολική υπερεργασία που ξεζουμίζεται από την οικογένεια.

Ακόμα και με δοσμένα τα όρια της εργάσιμης μέρας, όπως συμβαίνει τώρα σε όλους τους κλάδους της βιομηχανίας που υπάγονται στην εργοστασιακή νομοθεσία, μπορεί να είναι ανάγκη να αυξηθούν οι μισθοί, έστω μόνο και μόνο για να διατηρηθεί το παλιό επίπεδο στην αξία της εργασίας. Αυξάνοντας την εντατικότητα της εργασίας του ένας άνθρωπος μπορεί να φτάσει στο σημείο να ξοδεύει σε μια ώρα τόση ζωτική δύναμη, όση πρώτα σε δύο.

Αυτό γίνεται, ως ένα βαθμό, στους κλάδους που μπήκαν κάτω από την εργοστασιακή νομοθεσία, με την επιτάχυνση της κίνησης των μηχανών και με το μεγαλύτερο αριθμό μηχανών που πρέπει να επιβλέπει τώρα ένα μόνο άτομο. Αν η αύξηση στην εντατικότητα της εργασίας ή της μάζας της εργασίας που ξοδεύεται σε μια ώρα διατηρεί μια καλή κάπως αναλογία με την ελάττωση της διάρκειας της εργάσιμης μέρας, μπορεί ακόμα ο εργάτης να βγει κερδισμένος. Αν το όριο αυτό ξεπεραστεί, τότε χάνει με τη μια μορφή αυτό που κέρδισε με την άλλη και οι δέκα ώρες εργασίας μπορεί να γίνουν τόσο καταστρεπτικές όσο πρώτα οι δώδεκα. Όταν εμποδίζει ο εργάτης την τάση αυτή του κεφαλαίου παλεύοντας για να πετύχει μια αντίστοιχη με την αυξημένη εντατικότητα της εργασίας, αύξηση των μισθών, αντιστέκεται μόνο στην υποτίμηση της εργασίας του και στη χειροτέρευση της γενιάς του.

4. Όλοι σας ξέρετε πως η κεφαλαιοκρατική παραγωγή, για λόγους που δεν χρειάζεται να τους αναπτύξω τώρα, κινείται μέσα σε ορισμένους περιοδικούς κύκλους. Περνάει από μια κατάσταση ηρεμίας, αυξανόμενης ζωτικότητας, άνθισης, υπερπαραγωγής, κρίσης και στασιμότητας. Οι τιμές των εμπορευμάτων στην αγορά και τα τρέχοντα ποσοστά κέρδους ακολουθούν αυτές τις φάσεις πότε πέφτοντας κάτω από το μέσο όρο τους, πότε ανεβαίνουν πάνω απ' αυτόν. Αν εξετάσετε ολόκληρο τον κύκλο, θα βρείτε πως η μια παρέκκλιση της τιμής στην αγορά αντισταθμίζεται από την άλλη, και πως, αν πάρουμε υπ' όψη μας το μέσο όρο του κύκλου, οι τιμές των εμπορευμάτων στην αγορά ρυθμίζονται από τις αξίες τους. Πολύ καλά!

Όσο διαρκούν οι φάσεις που οι τιμές πέφτουν στην αγορά, όπως και όσο διαρκούν οι φάσεις της κρίσης και της στασιμότητας, ο εργάτης αν δεν χάσει ολότελα τη δουλειά του είναι βέβαιος πως θα ελαττωθεί ο μισθός του. Και για να μη τον απατήσουν πρέπει, και σε μια τέτοια ακόμα πτώση των τιμών στην αγορά, να παζαρέψει με τον καπιταλιστή σε ποια αναλογία έγινε αναγκαία η πτώση του μισθού.

Αν δεν αγωνιστεί όσο διαρκεί η άνθιση, όσον καιρό πραγματοποιούνται έκτακτα κέρδη, για να αυξηθεί ο μισθός του, τότε, παίρνοντας υπόψη μας το μέσο όρο ενός βιομηχανικού κλάδου, δεν θα έπαιρνε ούτε το μέσο όρο του μισθού του, ή την αξία της εργασίας του. Θα ήταν το αποκορύφωμα της τρέλας να απαιτούμε από ένα εργάτη, τη στιγμή που ο μισθός του θίγεται αναγκαστικά από τις δυσμενείς φάσεις του κύκλου, να παραιτηθεί από την προσπάθεια να αποζημιωθεί γι' αυτό, όσο διαρκούν οι φάσεις της άνθισης.

Γενικά, οι αξίες όλων των εμπορευμάτων πραγματοποιούνται μόνο με την ισοστάθμιση των τιμών στην αγορά, που αδιάκοπα μεταβάλλονται από τις αδιάκοπες διακυμάνσεις στη ζήτηση και την προσφορά. Με βάση το σημερινό σύστημα, η εργασία είναι και αυτή μόνο ένα εμπόρευμα όπως και τα άλλα. Πρέπει, λοιπόν, να περάσει από τις ίδιες διακυμάνσεις για να πετύχει την ίδια μέση τιμή που αντιστοιχεί στην αξία της. Θα ήταν παράλογο να την μεταχειρίζεται κανείς, από το ένα μέρος σαν εμπόρευμα και από το άλλο να θέλει να την εξαιρέσει από τους νόμους που ρυθμίζουν τις τιμές των εμπορευμάτων.

Ο δούλος παίρνει ένα μόνιμο και σταθερό ποσό από μέσα συντήρησης. Ο μισθωτός εργάτης δεν το παίρνει. Πρέπει να προσπαθήσει να υψώσει το μισθό του στη μια περίπτωση, έστω μόνο και μόνο για να αποζημιωθεί για την πτώση του μισθού του στην άλλη περίπτωση. Αν δεχόταν να

υποταχθεί στη θέληση, στις προσταγές του κεφαλαίου, θεωρώντας τες σαν μόνιμο οικονομικό νόμο, θα είχε την ίδια άθλια μοίρα του δούλου χωρίς να έχει και την ασφάλειά του.

5: Σε όλες τις περιπτώσεις που εξέτασα, κι αυτές αποτελούν τα ενενήντα εννιά τοις εκατό, είδατε πως η πάλη για την ύψωση των μισθών ακολουθεί μόνο τα ίχνη προηγούμενων αλλαγών και είναι το αναγκαίο επακόλουθο προηγούμενων μεταβολών στο μέγεθος της παραγωγής, στην παραγωγική δύναμη της εργασίας, στην αξία της εργασίας, στην αξία του χρήματος, στη διάρκεια ή ένταση της εργασίας που ξεζουμίζεται από τον εργάτη, στις διακυμάνσεις στην προσφορά και τη ζήτηση και αντιστοιχούν με τις διάφορες φάσεις του βιομηχανικού κύκλου με μια λέξη, σαν αντίδραση της εργασίας ενάντια στην προηγούμενη δράση τού κεφαλαίου.

Αν εξετάζετε την πάλη για αύξηση των μισθών ανεξάρτητα από όλα τα περιστατικά και παραβλέποντας όλες τις άλλες μεταβολές απ' όπου εξαρτιέται, ξεκινάτε από μια λαθεμένη προϋπόθεση για να καταλήξετε σε λαθεμένα συμπεράσματα.

XIV. Η ΠΑΛΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΑΥΤΗΣ

1. Αφού δείξαμε πως η περιοδική αντίσταση των εργατών ενάντια στη μείωση των μισθών καθώς και οι περιοδικές τους προσπάθειες για την αύξησή τους είναι αχώριστα συνδεδεμένες με το σύστημα της μισθωτής εργασίας και υπαγορεύονται από αυτό το ίδιο το γεγονός, πως η εργασία εξομοιώνεται με εμπόρευμα και, κατά συνέπεια, υπακούει στους νόμους που ρυθμίζουν τη γενική ύψωση των μισθών, θα είχε αποτέλεσμα την πτώση του γενικού ποσοστού του κέρδους, χωρίς όμως να θίξει τις μέσες τιμές των εμπορευμάτων, ή την αξία τους, μπαίνει τελικά το ερώτημα: ως ποιο σημείο, σ' αυτή την αδιάκοπη πάλη ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, είναι πιθανό να νικήσει η εργασία;

Θα μπορούσα να απαντήσω με μια γενίκευση και να πω, όπως με κάθε άλλο εμπόρευμα έτσι και με την εργασία η τιμή της στην αγορά θα προσαρμοστεί με τον καιρό στην αξία της, πως, κατά συνέπεια, ο εργάτης, ότι και να κάνει, και παρ' όλα τα πάνω και τα κάτω, θα πάρει κατά μέσο όρο μόνο την αξία της εργατικής του δύναμης, όπως την καθορίζει η αξία των μέσων συντήρησης, που απαιτούνται για να διατηρηθεί και να αναπαραχθεί και που η αξία τους, σε τελευταία ανάλυση, ρυθμίζεται από το ποσό της εργασίας το οποίο χρειάζεται να ξοδευτεί για να παραχθούν.

Υπάρχουν, ωστόσο, μερικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν την αξία της εργατικής δύναμης, ή την αξία της εργασίας, από την αξία όλων των άλλων εμπορευμάτων. Η αξία της εργατικής δύναμης αποτελείται από δυο στοιχεία – ένα καθαρά φυσικό και ένα ιστορικό ή κοινωνικό. Τα ακρότατα όρια της καθορίζονται από το φυσικό στοιχείο, δηλαδή, για να διατηρείται ή να αναπαράγεται η εργατική τάξη, για να διαιωνίζει τη φυσική της ύπαρξη πρέπει να παίρνει τα απόλυτα αναγκαία μέσα συντήρησης για να ζει και να πολλαπλασιάζεται.

Η αξία των απαραίτητων αυτών μέσων συντήρησης αποτελεί, λοιπόν, το ακρότατο όριο στην αξία της εργασίας. Από το άλλο μέρος, η διάρκεια της εργάσιμης μέρας περιορίζεται, παρόμοια κι' αυτή, από ακρότατα, αν και πολύ ελαστικά, όρια. Τα ακρότατα όρια τής τα καθορίζει η σωματική αντοχή του εργάτη. Αν η καθημερινή εξάντληση της ζωτικής του δύναμης ξεπερνάει, μέρα με τη μέρα, ένα κάποιο βαθμό, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί πάλι. Ωστόσο, όπως είπα, το όριο αυτό είναι πολύ ελαστικό. Μια γρήγορη διαδοχή από αρρωστιάρικες και κοντόζωες γενεές θα εφοδίαζε την αγορά της εργασίας τόσο καλά όσο και μια σειρά από ρωμαλέες και μακρόζωες γενεές.

Εκτός από το καθαρά φυσικό αυτό στοιχείο, η αξία της εργασίας καθορίζεται σε κάθε χώρα και από ένα δοσμένο από την παράδοση βιοτικό επίπεδο. Δεν πρόκειται για την καθαρά φυσική ζωή, μα για την ικανοποίηση ορισμένων αναγκών που προέρχονται από τις κοινωνικές συνθήκες όπου βρίσκονται και μεγαλώνουν οι άνθρωποι. Το βιοτικό επίπεδο του Άγγλου μπορεί να κατέβει ως το βιοτικό επίπεδο του Ιρλανδού, το βιοτικό επίπεδο του Γερμανού αγρότη ως το επίπεδο ενός Λιθουανού αγρότη. Πόσο σπουδαίο μέρος μπορεί να παίξουν, από την άποψη αυτή, η ιστορική παράδοση και η κοινωνική συνήθεια, μπορείτε να το δείτε στο έργο του κ. Thornton (Θόρντον) για τον «Υπερπληθυσμό», όπου ο συγγραφέας δείχνει, πως ο μέσος μισθός, ακόμα και σήμερα, σε διάφορες αγροτικές περιοχές της Αγγλίας διαφέρει περισσότερο ή λιγότερο, ανάλογα με τις συνθήκες που βγήκαν οι περιοχές αυτές από τη δουλοπαροικία.

Αυτό το ιστορικό ή κοινωνικό στοιχείο που μπαίνει στην αξία της εργασίας, μπορεί να επεκταθεί ή να περιοριστεί ή και να εξαλειφτεί ολότελα, έτσι που να απομείνει μόνο το φυσικό όριο. Τον καιρό του αντιγιακομπίνικου πολέμου, πού έγινε, όπως συνήθιζε να λέει ο αδιόρθωτος καρπωτής των φόρων και των αργομισθιών, ο γέρο Τζόρτζ Ρόουζ (G. Rose) «για να προστατευθούν τα αγαθά της αγίας ημών θρησκείας από τις επιδρομές των Γάλλων απίστων», οι έντιμοι Άγγλοι ενοικιαστές γης, που τόσο τρυφερά τους μεταχειριστήκαμε σε ένα από τα προηγούμενά μας μέρη, κατέβασαν τούς μισθούς των εργατών γης χαμηλότερα ακόμα και από αυτό το καθαρά φυσικό ελάχιστο όριο, μα συμπλήρωσαν ότι έλειπε από τα απαραίτητα για τη φυσική διαίωσιση του γένους με το νόμο για τούς φτωχούς. Αυτός ήταν ένας ένδοξος τρόπος για να μεταβληθεί ο μισθωτός σε δούλο και ο υπερήφανος ελεύθερος μικροκτηματίας (yeoman) του Σαίξπηρ σε εξαθλιωμένο άτομο.

Αν συγκρίνετε το επίπεδο των μισθών ή την αξία της εργασίας σε διάφορες χώρες, ή αν τα συγκρίνετε σε διάφορες ιστορικές εποχές στην ίδια χώρα, θα βρείτε πως η ίδια η αξία της εργασίας δεν είναι σταθερό μέγεθος αλλά μεταβλητό, ακόμα και αν υποθέσετε πως οι αξίες όλων των άλλων εμπορευμάτων παραμένουν σταθερές.

Μια παρόμοια σύγκριση θα αποδείξει πως δεν αλλάζουν μόνο τα τρέχοντα ποσοστά του κέρδους μα και ο μέσος όρος τους.

Στα κέρδη όμως δεν υπάρχει νόμος που να καθορίζει το κατώτατο όριο τους. Δεν μπορούμε να πούμε ποιο είναι το τελευταίο όριο που μπορεί να φτάσει η ελάττωση τους. Και γιατί δεν μπορούμε να ορίσουμε το όριο αυτό; Γιατί, παρ' όλο που μπορούμε να ορίσουμε το κατώτατο όριο στους μισθούς, δεν μπορούμε να ορίσουμε το ανώτατο όριο τους. Μπορούμε να πούμε μόνο πως, όταν δοθούν τα όρια της εργάσιμης μέρας, το ανώτατο κέρδος αντιστοιχεί στο φυσικό κατώτατο μισθό και πως, όταν δοθεί ο μισθός, το ανώτατο κέρδος αντιστοιχεί με την παράταση της εργάσιμης μέρας που συμβιβάζεται με τις σωματικές δυνάμεις του εργάτη.

Το ανώτατο κέρδος περιορίζεται, λοιπόν, από το φυσικό κατώτατο μισθό και από το φυσικό ανώτατο όριο της εργάσιμης μέρας. Είναι φανερό πως ανάμεσα στα δυο όρια του ανώτατου αυτού ποσοστού κέρδους είναι δυνατή μια ατέλειωτη κλίμακα από παραλλαγές. Ο καθορισμός του πραγματικού του βαθμού ρυθμίζεται μόνο με την αδιάκοπη πάλη ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, γιατί ο καπιταλιστής προσπαθεί αδιάκοπα να ελαττώσει τούς μισθούς ως το φυσικό τους κατώτατο όριο και να μακρύνει την εργάσιμη μέρα ως το φυσικό της ανώτατο όριο, ενώ ο εργάτης πιέζει σταθερά προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Η υπόθεση είναι πια ζήτημα συσχετισμού των δυνάμεων ανάμεσα στους αντιμαχόμενους.

2. Όσο για τον περιορισμό της εργάσιμης μέρας στην Αγγλία, όπως και σε όλες τις άλλες χώρες, δεν ρυθμίζεται ποτέ διαφορετικά παρά μόνο με νομοθετική επέμβαση. Χωρίς την αδιάκοπη πίεση απ' έξω, από τους εργάτες, η επέμβαση αυτή δεν θα γίνονταν ποτέ. Οπωσδήποτε, όμως, ο

περιορισμός της εργάσιμης μέρας δεν θα κατορθώνονταν με ιδιωτικές συμφωνίες ανάμεσα στους εργάτες και τους καπιταλιστές. Αύτη, ακόμα, ή ανάγκη για γενική πολιτική δράση, αποδεικνύει πως στην καθαρή οικονομική δράση του το κεφάλαιο είναι το ισχυρότερο μέρος.

Όσο, πάλι, για τα όρια της αξίας της εργασίας, ο πραγματικός καθορισμός τους εξαρτιέται πάντα από την προσφορά και τη ζήτηση, δηλαδή, τη ζήτηση εργασίας από μέρους του κεφαλαίου και την προσφορά εργασίας από μέρους των εργατών. Στις αποικιακές χώρες ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης ευνοεί τον εργάτη. Γι' αυτό έχουμε σχετικά υψηλό επίπεδο μισθών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το κεφάλαιο, όσο και αν προσπαθεί με όλη του τη δύναμη, δεν μπορεί εκεί να εμποδίσει την αγορά της εργασίας να αδειάζει αδιάκοπα εξ αιτίας της αδιάκοπης μετατροπής των μισθωτών εργατών σε ανεξάρτητους αυτοσυντήρητους αγρότες. Η θέση του μισθωτού εργάτη σε ένα πολύ μεγάλο μέρος του αμερικανικού λαού είναι μια δοκιμαστική κατάσταση, που είναι βέβαιο πως θα την εγκαταλείψει αργά ή γρήγορα. Για να βελτιώσει την αποικιακή αυτή κατάσταση η πατρική βρετανική κυβέρνηση δέχτηκε, για ορισμένο χρονικό διάστημα, αυτό που ονομάζουν σύγχρονη θεωρία της αποικιοποίησης, που είναι η επιβολή μιας τεχνητά υψηλής τιμής στην αποικιακή γη, για να εμποδιστεί η πολύ γρήγορη μετατροπή του μισθωτού εργάτη σε ανεξάρτητο αγρότη.

Ας περάσουμε, τώρα, στις παλιές πολιτισμένες χώρες, όπου το κεφάλαιο κυριαρχεί πάνω σ' ολόκληρη την κίνηση της παραγωγής. Πάρτε λ.χ. την ύψωση των μισθών στους εργάτες γης στην Αγγλία από το 1849 ως το 1859. Ποια ήταν η συνέπειά της; Οι ενοικιαστές γης δεν μπορούσαν, όπως θα τους συμβούλευε ο φίλος μας Ουέστον, ούτε να ανεβάσουν την αξία του σταριού, ούτε την τιμή του στην αγορά. Έπρεπε, απεναντίας, να υποταχθούν στην πτώση της τιμής του. Μέσα σ' αυτά όμως τα ένδεκα χρόνια χρησιμοποίησαν κάθε λογής μηχανές, εφάρμοσαν πιο επιστημονικές μέθοδες, μετέτρεψαν ένα μέρος από την καλλιεργήσιμη γη σε βοσκές, αύξησαν την έκταση των κτημάτων που νοίκιαζαν και μαζί μ' αυτό και την κλίμακα της παραγωγής.

Μ' αυτές καθώς και με άλλες μέθοδες, που ελάττωναν τη ζήτηση της εργασίας αυξάνοντας την παραγωγική της δύναμη, δημιούργησαν πάλι ένα σχετικό πλεόνασμα στον αγροτικό πληθυσμό. Αυτή είναι η γενική μέθοδος που, αργά ή γρήγορα, παρουσιάζεται σαν αντίδραση από μέρους του κεφαλαίου ενάντια στην ύψωση των μισθών, στις αποκαταστημένες πια χώρες. Ο Ρικάρντο παρατήρησε σωστά πως η μηχανή βρίσκεται σε αδιάκοπο συναγωνισμό με την εργασία και συχνά μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο όταν η τιμή της εργασίας έχει φτάσει σε ένα ορισμένο ύψος. Η χρησιμοποίηση, ωστόσο, των μηχανών είναι μόνο μια από τις πολλές μέθοδες για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Αύτη ίσα - ίσα η ανάπτυξη, που κάνει σχετικά πληθωρική την ανειδίκευτη εργασία, απλοποιεί από το άλλο μέρος την ειδικευμένη εργασία και ρίχνει έτσι την τιμή της.

Τον ίδιο νόμο τον βρίσκουμε και με άλλη μορφή. Με την ανάπτυξη της παραγωγικής δύναμης της εργασίας επιταχύνεται η συσσώρευση του κεφαλαίου, παρ' όλο το σχετικά υψηλό ακόμα επίπεδο των μισθών. Απ' αυτό θα μπορούσε κανένας να βγάλει το συμπέρασμα, όπως ο Άνταμ Σμιθ, που στον καιρό του η σύγχρονη βιομηχανία βρισκόταν ακόμα στη βρεφική της ηλικία, πώς η επιταχυνόμενη συσσώρευση του κεφαλαίου θα έπρεπε να κάνει τη ζυγαριά να κλίνει προς το μέρος του εργάτη, γιατί εξασφαλίζει μια αυξανόμενη ζήτηση στη δουλειά του.

Αυτή η ίδια άποψη κάνει πολλούς σύγχρονους συγγραφείς να απορούν γιατί, ενώ το αγγλικό κεφάλαιο αυξήθηκε την τελευταία εικοσαετία πολύ γρηγορότερα απ' ότι αυξήθηκε ο αγγλικός πληθυσμός, οι μισθοί δεν υψώθηκαν πιο πολύ. Ταυτόχρονα, όμως, με τη πρόοδο στη συσσώρευση συντελείται και μια προοδευτική αλλαγή στη σύνθεση του κεφαλαίου. Το μέρος εκείνο από το συνολικό κεφάλαιο που αποτελείται από σταθερό κεφάλαιο -μηχανές, πρώτες ύλες, παραγωγικά μέσα διαφόρων ειδών- αυξάνεται προοδευτικά σε σύγκριση με το άλλο μέρος του κεφαλαίου που

ξοδεύεται σε μισθούς, ή στην αγορά εργασίας. Ο νόμος αυτός διατυπώθηκε με περισσότερη ή λιγότερη ακρίβεια από τους Μπάρτον (Barton), Ρικάρντο (Ricardo), Σισμόντι (Sismondi) και τον καθηγητή Ριχάρδο Τζούνς (Richard Jones), τον καθηγητή Ράμσεϋ (Ramsey), Σέρμπολιτς (Cherbuliez) και άλλους.

Αν η αναλογία ανάμεσα στα δυο αυτά στοιχεία του κεφαλαίου ήταν αρχικά ένα προς ένα, με την πρόοδο της βιομηχανίας γίνεται πέντε προς ένα κ.ο.κ. Αν από ένα συνολικό κεφάλαιο 600 ξοδεύονταν 300 σε εργαλεία, πρώτες ύλες κ.τ.λ. και 300 σε μισθούς, θα ήταν αρκετό να διπλασιασθεί το συνολικό κεφάλαιο για να παρουσιαστεί ζήτηση για 600 εργάτες αντί για 300. Αν, όμως, από ένα κεφάλαιο 600 ξοδεύονταν 500 για μηχανές, υλικά κ.τ.λ. και 100 μόνο σε μισθούς, το ίδιο κεφάλαιο θα έπρεπε να αυξηθεί από 600 σε 3.600 για να παρουσιαστεί μια ζήτηση για 600 εργάτες αντί για 300. Με την πρόοδο λοιπόν της βιομηχανίας η ζήτηση της εργασίας δεν παρακολουθεί με το ίδιο βήμα τη συσσώρευση του κεφαλαίου. Εξακολουθεί να αυξάνει, μα σε μια αναλογία που ολοένα ελαττώνεται σε σύγκριση με την αύξηση του κεφαλαίου.

Αυτές οι λίγες παρατηρήσεις είναι αρκετές να δείξουν πως αυτή η ίδια η ανάπτυξη της σύγχρονης βιομηχανίας πρέπει να κάνει τη ζυγαριά να κλίνει προοδευτικά προς το μέρος του καπιταλιστή ενάντια στον εργάτη και πώς, κατά συνέπεια, η γενική τάση της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής δεν είναι να ανεβάζει, μα να κατεβάζει το μέσο επίπεδο των μισθών, ή να πιέζει την αξία της εργασίας περισσότερο ή λιγότερο προς το κατώτατο όριο της. Επειδή, όμως, είναι τέτοια η τάση των πραγμάτων στο σύστημα αυτό, θα πει μήπως, πως η εργατική τάξη πρέπει να παραιτηθεί από την αντίστασή της ενάντια στους σφετερισμούς του κεφαλαίου και να εγκαταλείψει τις προσπάθειές της να επωφεληθεί με τον καλύτερο τρόπο από τις ευνοϊκές περιστάσεις για μια πρόσκαιρη καλύτερη θέση της;

Αν το έκανε αυτό θα ξέπερτε στην κατάσταση μιας ισοπεδωμένης μάζας από τσακισμένα άθλια όντα, που δεν θα είχαν καμιά σωτηρία. Πιστεύω να έχω αποδείξει πως οι αγώνες τους γύρω από το επίπεδο του μισθού τους είναι φαινόμενα, αχώριστα από ολόκληρο το σύστημα της μισθωτής εργασίας, πως στις 99 από τις 100 περιπτώσεις οι προσπάθειές τους για να ανεβάσουν τους μισθούς είναι μόνο προσπάθειες για να συγκρατηθεί η δοσμένη αξία της εργασίας και πως η ανάγκη να παζαρεύουν την τιμή τους με τον καπιταλιστή είναι συνυφασμένη με τη θέση τους να πουλούν τους εαυτούς τους σαν εμπόρευμα. Αν υποχωρούσαν άνανδρα στην καθημερινή τους σύγκρουση με το κεφάλαιο θα αποδείχονταν ανίκανοι να αρχίσουν μια οποιαδήποτε πλατύτερη κίνηση.

Ταυτόχρονα, και ολότελα ανεξάρτητα από τη γενική υποδούλωση της εργασίας που συνεπάγεται το σύστημα της μισθωτής εργασίας, η εργατική τάξη δεν θα πρέπει να υπερβάλει το τελικό αποτέλεσμα των καθημερινών αυτών αγώνων. Δεν θα πρέπει να ξεχνάει πως παλεύει ενάντια σε αποτελέσματα και όχι ενάντια στις αιτίες που φέρνουν τα αποτελέσματα αυτά, πως καθυστερεί την κίνηση προς τα κάτω μα δεν της αλλάζει την κατεύθυνση, πως εφαρμόζει καταπραϊντικά φάρμακα και δεν θεραπεύει την αρρώστια.

Δεν πρέπει, λοιπόν, να την απορροφάει αποκλειστικά ο αναπόφευκτος αυτός κλεφτοπόλεμος, που ξεπηδάει ολοένα από τους ακατάπαυστους σφετερισμούς του κεφαλαίου, ή τις μεταβολές στην αγορά. Πρέπει να καταλάβει πώς, παρ' όλες τις αθλιότητες που της επιβάλλει, το τωρινό σύστημα γεννάει ταυτόχρονα και τους υλικούς όρους και τις κοινωνικές μορφές που είναι απαραίτητες για μια οικονομική ανοικοδόμηση της κοινωνίας. Αντί για το συντηρητικό ρητό: «Ένα δίκαιο μεροκάματο για μια δίκαια εργάσιμη μέρα» θα πρέπει να γράψει στη σημαία της το επαναστατικό σύνθημα: «Κατάργηση του συστήματος της μισθωτής εργασίας».

Ύστερα από αυτή την πολύ μεγάλη, και φοβούμαι πολύ κουραστική, έκθεση που ήμουν υποχρεωμένος να κάνω για να ανταποκριθώ κάπως στο ζήτημά σας, θα τελειώσω προτείνοντας τις παρακάτω αποφάσεις:

Πρώτο: Το αποτέλεσμα μιας γενικής αύξησης των μισθών θα ήταν η γενική πτώση του γενικού ποσοστού κέρδους, μα, μιλώντας γενικά, χωρίς επίδραση στις τιμές των εμπορευμάτων.

Δεύτερο: Η γενική τάση της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής δεν είναι να ανεβάζει, μα να κατεβάζει το μέσο επίπεδο των μισθών.

Τρίτο: Τα εργατικά συνδικάτα προσφέρουν καλή υπηρεσία σαν κέντρα αντίστασης ενάντια στους σφετερισμούς του κεφαλαίου. Αποτυχαίνουν μερικά μόνο, όταν χρησιμοποιούν ασύνετα τη δύναμή τους. Αποτυχαίνουν γενικά, όταν περιορίζονται σε κλεφτοπόλεμο ενάντια στα αποτελέσματα του τωρινού συστήματος, αντί να προσπαθούν ταυτόχρονα να το μεταβάλουν; αντί να χρησιμοποιούν τις οργανωμένες τους δυνάμεις σαν μοχλό για την τελική χειραφέτηση της εργατικής τάξης, δηλαδή, για την τελική κατάργηση του συστήματος της μισθωτής εργασίας.